

Tarih & Gelecek Dergisi

Journal of History & Future

İlayda AKÇAY

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6453-5306>

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
ilaydaakcay89@gmail.com

Doç. Dr.

Metin MENEKŞE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1192-3161>

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
m.menekse@mu.edu.tr

Eser Geçmişi / Article Past: Başvuruda bulundu.
Applied
05/06/2026

Kabul edildi.
Accepted
23/06/2026

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1964582>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Afyonkarahisar'da Ramazan Ayı Kültürü: Yerel Basın Üzerinden Tarihsel Bir Çözümleme (1945-2000)

Ramadan Culture in Afyonkarahisar: A Historical Analysis Based on the Local Press (1945-2000)

ATIF: AKÇAY İlayda, MENEKŞE Metin, "Afyonkarahisar'da Ramazan Ayı Kültürü:Yerel Basın Üzerinden Tarihsel Bir Çözümleme (1945-2000)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 12/2, (Haziran 2026), s. (375-424)

CITE: AKÇAY İlayda, MENEKŞE Metin "Ramadan Culture in Afyonkarahisar: A Historical Analysis Based on the Local Press (1945-2000)", *Journal of History and Future*, 12/2 (June 2026), pp. (375-424)

Öz

Bu çalışma, 1945-2000 yılları arasında Afyonkarahisar’da Ramazan ayına ilişkin dini, kültürel ve toplumsal pratiklerin yerel basındaki yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel kaynaklarını, söz konusu dönemde Afyonkarahisar’da yayımlanan yerel gazetelerde yer alan haberler, köşe yazıları, ilanlar, duyurular ve çeşitli etkinlik bildirimleri oluşturmaktadır. Bu kaynaklar aracılığıyla Ramazan ayının şehir yaşamındaki yeri, toplumsal işlevleri ve kültürel temsilleri tarihsel bir perspektifle değerlendirilmektedir.

Çalışmada, Ramazan ayının başlangıcına ilişkin uygulamalar, iftar ve sahur gelenekleri, camilerde gerçekleştirilen dini faaliyetler, mahya ve kandil kültürü, yardımlaşma kampanyaları ve sosyal dayanışma örnekleri ele alınmaktadır. Yerel basında yer alan içerikler üzerinden Ramazan’ın yalnızca dini bir zaman dilimi olarak değil, aynı zamanda şehir kültürünü şekillendiren, toplumsal hafızayı besleyen ve ortak aidiyet duygusunu güçlendiren önemli bir kültürel unsur olarak nasıl temsil edildiği ortaya konulmaktadır.

Araştırma, modernleşme sürecinin yerel dini-kültürel pratikler üzerindeki etkilerini de değerlendirmektedir. Bu çerçevede geleneksel Ramazan uygulamalarının zaman içerisinde geçirdiği dönüşüm, süreklilik gösteren unsurlar ve değişime uğrayan kültürel pratikler yerel basının sunduğu veriler ışığında analiz edilmektedir. Böylece dini hayat, toplumsal dayanışma ve şehir kimliği arasındaki ilişkinin farklı boyutları görünür kılınmaktadır.

Çalışmanın bir diğer amacı ise yerel gazetelerin toplumsal hafızanın inşasındaki rolünü ortaya koymaktır. Yerel basın, yalnızca gündelik olayları aktaran bir iletişim aracı değil, aynı zamanda dönemin sosyal yapısını, kültürel değerlerini ve dini yaşamını kayıt altına alan önemli tarihsel kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu yönüyle araştırma, yerel basının kültürel tarih çalışmalarındaki kaynak değerine dikkat çekmekte ve Afyonkarahisar örneği üzerinden Anadolu şehirlerinde dini-kültürel sürekliliğin izlerini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak çalışma, Ramazan kültürünün yerel basında nasıl temsil edildiğini, şehir yaşamındaki işlevlerini ve modernleşme süreci içerisindeki dönüşümünü analiz ederek Türkiye’nin yerel tarih, kültürel miras, toplumsal hafıza, medya ve din sosyolojisi çalışmalarına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Ramazan Ayı, Kültürel Miras, Basın

Abstract

This study aims to examine the reflections of religious, cultural, and social practices related to the month of Ramadan in the local press in Afyonkarahisar between 1945 and 2000. The primary sources for the research consist of news articles, opinion pieces, advertisements, announcements, and various event notices published in local newspapers in Afyonkarahisar during this period. Through these sources, the place of the month of Ramadan in urban life, its social functions, and its cultural representations are evaluated from a historical perspective.

The study addresses practices related to the beginning of Ramadan, iftar and sahur traditions, religious activities held in mosques, the culture of mahya and kandil, charity campaigns, and examples of social solidarity. By analyzing content in the local press, the study reveals how Ramadan is represented not merely as a religious period but as a significant cultural element that shapes urban culture, nourishes social memory, and strengthens a shared sense of belonging.

The research also assesses the effects of the modernization process on local religious and cultural practices. Within this framework, the transformations traditional Ramadan practices have undergone over time, elements that have remained constant, and cultural practices that have changed are analyzed in light of data provided by the local press. Thus, the various dimensions of the relationship between religious life, social solidarity, and urban identity are brought to light.

Another objective of the study is to highlight the role of local newspapers in the construction of social memory. The local press is not merely a communication tool that reports daily events; it also serves as a significant historical source that documents the social structure, cultural values, and religious life of the era. In this regard, the research highlights the source value of the local press in cultural history studies and traces the continuity of religious-cultural life in Anatolian cities through the example of Afyonkarahisar.

In conclusion, the study aims to contribute to research on local history, cultural heritage, social memory, media, and the sociology of religion in Turkey by analyzing how Ramadan culture is represented in the local press, its functions in urban life, and its transformation within the modernization process.

Keywords: Afyonkarahisar, Ramadan, Cultural Heritage, Media

GİRİŞ

*“Kalecik tütünü, dumanı tatlı,
Sandıklı'dan geldi, konuk on atlı.
Kuyu'da hoşaf lar buz gibi oldu.
Miyane kavrulup, tavını buldu.
Lades tutuşulur sofrada hindi,
Tas kebabı şimdi ocaktan indi.
Baklava ve bamya kuyrukta bekler.
Sofra Duasında taze erikler...”¹*

Ramazan ayları, Türk kültüründe önemli bir yere sahip zaman aralıkları olmasının yanı sıra gelenekler, görenekler gibi özellikleriyle toplum yaşantısına bütünsel olarak çeşitli alanlarda yansımıştır. Ramazan ayı sonunda kavuşulan bayramlar da toplumların birlik, beraberlik ve dayanışma duygularını pekiştiren; kuşaklar arasında kültürel aktarımın sağlanmasına yardımcı olan önemli toplumsal olgulardır. Bu anlamda, bireylerin hem dini hem kültürel değerlerini yaşatma ve gelecek nesillere aktarma işlevi görmektedir. Türk toplumu, Ramazan'ı kendine özgü bir hayat tarzına dönüştürmüş; ibadet biçimlerini ve kültürel pratiklerini yerel kimlik ile bütünleştirmiştir. Yahya Kemal'in de belirttiği üzere Türkler, Arapça “savm” kelimesi yerine Farsça “rûze” sözcüğünü alıp “oruç” olarak Türkçeleştirerek bu ibadeti kültürel aidiyetleriyle özdeşleştirmiştir.²

1 Türkeli, 21 Haziran 1983, s.3.

2 Nihad Sami Banarlı, “Yahya Kemal ve İman”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, İstanbul Fetih Cemiyeti

Geçmiş dönemlerde devlet otoriteleri, halkın Ramazan ayını huzur içinde geçirmesini sağlamak amacıyla çeşitli “tenbihnameler” yayımlamıştır. Bu belgelerde temizlik, toplumsal saygı, fiyat istikrarı ve kamu düzenine ilişkin uyarılar yer almış; böylece dini ayın toplumsal huzur ortamı içinde yaşanması hedeflenmiştir.³ Devlet otoritelerinin faaliyetleri dışında toplum da Ramazan ayı için bazı hazırlıklar yapmıştır. Ramazan gecelerinde düzenlenen eğlenceler, Karagöz ve meddah gösterileriyle canlılık kazanırken; evlerde yapılan büyük temizlikler, kiler hazırlıkları ve yöresel yemeklerin hazırlanması ayın kültürel boyutunu güçlendirmiştir.⁴ Ramazan aylarında düzenlenen etkinlikler, gelişen olaylar ve toplumun tutumu basına sıkça yansımıştır. Gazeteler aracılığı ile Ramazan ayının basına nasıl yansıdığı ve yıllar içerisinde ne tür bir değişime uğradığı saptanabilmektedir. Bu açıdan toplumsal hafızanın oluşumunda basının önemli bir yeri olduğu yadsınamaz.

Ramazan ayı, İslam dünyasında olduğu gibi Afyonkarahisar’da da toplumsal dayanışmanın, maneviyatın ve paylaşmanın ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Bu süreçte şehirde iftar ve sahur gelenekleri, Ramazan eğlenceleri, mahalle iftarları, vaazlar, mukabeleler, cami etkinlikleri ve Kadir Gecesi kutlamaları gibi çok sayıda dini ve kültürel etkinlik düzenlenmiştir. Ayrıca Ramazan’ın gelişini duyuran top atışları, süslenen minareler, yakılan mahyalar ve hareketlenen çarşı-pazar yaşamı, şehrin sosyal dokusuna canlılık katmıştır.

Ramazan ayı, İslam dünyasında sabır, ibadet, rahmet, mağfiret ve bereketin sembolü olarak kabul edilen, Müslüman toplumların manevi hayatında önemli bir yer tutan kutsal bir dönemdir. Türkiye’de her yıl büyük bir coşku ve maneviyatla karşılanan bu ay hem dini hem de kültürel açıdan toplumsal yaşamın yeniden şekillendiği özel bir zaman dilimini ifade eder. Bu yönüyle Ramazan, insanın dünyevi sıkıntılardan arınarak ruhsal bir yenilenme sürecine girdiği bir ay olarak da yorumlanabilir.

Ramazan ayı, Türk kültüründe tarih boyunca çeşitli dini, sosyal ve kültürel uygulamalarla zenginleşmiş; iftar ve sahur geleneklerinden sadaka taşlarına, mahyalardan top atışlarına, Ramazaniyelere, Karagöz, meddah ve orta oyunu gibi halk tiyatrolarına kadar geniş bir yelpazede kültürel unsuru içinde barındırmıştır.⁵

İnsanoğlu, tarih boyunca doğanın sunduğu koşullara uyum sağlayarak farklı yaşam biçimleri ve kültürel örüntüler geliştirmiştir. Bu durum, özellikle Anadolu gibi zengin coğrafi çeşitliliğe sahip bölgelerde, çok sayıda uygarlığın doğmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır.⁶ Bu çalışmanın araştırma sahasını oluşturan Afyonkarahisar da köklü geçmişi ve kültürel zenginliğiyle Ramazan geleneğinin Anadolu’daki önemli temsil alanlarından biridir. Hitit, Frig, Pers, Roma ve Bizans gibi medeniyetlere ev sahipliği yapan şehir, Malazgirt Zaferi’nden sonra Selçuklu, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı idaresine geçmiştir.⁷ Millî Mücadele döneminde stratejik konumuyla ön plana çıkan Afyonkarahisar, Cumhuriyet sonrasında modernleşme sürecine girmiş, ancak kültürel değerlerini

Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1959, s. 20.

3 Özlem Olgun, *Ramazan Kitabı*, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s. 27.

4 H. Ömer Özden, “Türk Ramazan Kültürü”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (30), 2006. s. 9.

5 Onur Çetin, “Geçmişten Bugüne Ramazan Gelenekleri ve Geleneklerin Yaşatılarak Geleceğe Aktarılmasına Dair Öneriler”, *Türk Ekini Dergisi*, Sayı: 6, 2020, s. 14-36.

6 Hacı Mehmet Günay, “Ramazan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 34, İstanbul 2007, s. 435-437.

7 Muzaffer Uyan, *Anılarda Afyonkarahisar*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, 2000, s.10.

korumayı da başarmıştır.⁸ Neticede Afyonkarahisar, tarihsel süreçte birçok medeniyetin izlerini taşıyan, köklü bir yerleşim merkezi olarak dikkat çekmektedir. Cumhuriyet döneminin ardından şehir, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda önemli bir modernleşme sürecine girmiş; buna karşın geleneksel değerlerini, inanç temelli ritüellerini ve yerel kültürel mirasını korumayı da başarmıştır.

Bu çalışma, 1945-2000 yılları arasında Afyonkarahisar'da Ramazan geleneğinin nasıl yaşatıldığını, bu dönemde ortaya çıkan dini ve kültürel pratiklerin yerel basındaki yansımaları aracılığıyla incelemiştir. Yerel gazeteler, bu dönemde Ramazan kültürünün aktarımında önemli bir araç işlevi görmüştür. “Ramazan Köşesi” gibi köşe yazılarında öğütler, fıkralar ve hatıralar paylaşılmış; şehirde düzenlenen etkinlikler, yardımlaşma kampanyaları ve toplumsal dayanışma örnekleri haberleştirilmiştir. Elde edilen veriler, belge ve içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Dolayısıyla yerel basın, yalnızca dini bir ayın haberleştirilmesini değil, aynı zamanda Afyonkarahisar'ın kültürel kimliğinin sürekliliğini ve dönüşümünü belgelemiştir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE MATERYAL

Bu çalışma, 1945-2000 yılları arasında Afyonkarahisar'da Ramazan ayının kutlanış biçimlerini, bu döneme özgü toplumsal hazırlıkları, dini ve kültürel etkinlikleri ile Ramazan kültürünün yerel basına yansımalarını kapsamlı bir şekilde incelemiştir.

Ramazan ayı, Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi Afyonkarahisar'da da dini ve kültürel unsurların iç içe geçtiği bir atmosfer içerisinde yaşanmıştır. İftar sofraları, sahur gelenekleri, camilerde gerçekleştirilen mukabeleler, vaazlar ve mevlitlerin yanı sıra mahallelerde düzenlenen toplu etkinlikler, çocuklara yönelik eğlenceler, geleneksel tiyatro gösterileri ve gölge oyunları toplumsal yaşamın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu yönüyle Ramazan ayı, yalnızca bir ibadet dönemi olmanın ötesine geçerek Afyonkarahisar'ın kültürel kimliğinin şekillenmesinde etkili olan sosyal bir ritim hâline gelmiştir.

Söz konusu kültürel ve toplumsal yapının yerel düzeydeki yansımalarını ortaya koymanın en önemli yollarından biri dönemin yerel gazetelerinin incelenmesidir. Yerel basın, Ramazan ayına ilişkin haberleri, duyuruları, etkinlikleri ve toplumsal eğilimleri kayıt altına alarak dönemin sosyal hayatına ışık tutan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Yerel basın, toplumsal hafızanın oluşmasında önemli bir rol üstlenirken aynı zamanda halkın gündelik hayat pratiklerini, dini hassasiyetlerini, beklentilerini ve sosyal ilişkilerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yerel gazeteler, toplumsal belleğin inşasında ve kamuoyunun yönelimlerinin anlaşılmasında birincil derecede önemli kaynaklardır. Çalışma kapsamında, 1945-2000 yılları arasında Afyonkarahisar'da yayımlanan seçili yedi gazete taranmış ve Ramazan'a ilişkin haberlerin, köşe yazılarının, duyuruların ve etkinlik bildirimlerinin analizi yapılmıştır.

Bu kapsamda çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden *doküman analizi yaklaşımına*⁹ dayanmaktadır. Doküman analizi, basılı veya elektronik materyallerin sistematik biçimde incelenmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasına imkân tanıyan bir araştırma yöntemidir. Bu

8 Muhteber Kaya, *Tek Parti Dönemi'nde Afyonkarahisar Üzerine Bir İnceleme (1923-1946)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2022, s.16.

9 Elise Wach, “Learning About Qualitative Document Analysis”, *IDS Practice Paper in Brief*, 13 (August 2013), s. 1-11.

yöntemle birlikte, mevcut araştırmaları ve kuramsal yaklaşımları derinlemesine incelemeyi amaçlayan *literatür taraması tekniğinden*¹⁰ de yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan belgeler, birincil ve ikincil kaynaklar olarak iki grupta değerlendirilmiştir.¹¹ Bu bağlamda birincil kaynaklar; Afyonkarahisar’da yayımlanmış yerel gazetelerden elde edilen haber, köşe yazısı, ilan ve duyurulardan oluşmaktadır. İkincil kaynaklar ise Ramazan kültürü, yerel basın tarihi ve toplumsal hafıza üzerine yapılmış akademik çalışmalardır.

BULGULAR

Gelenek, geçmişle bir bağ kurarak belirli değer ve normların tekrarlayan ritüel ve pratikler aracılığıyla topluma aktarılması sürecidir. Hobsbawm’a göre gelenek icadı, geçmişle kendiliğinden bir süreklilik izlenimi yaratır ve bu değerlerin yerleşik hale gelmesi için toplumsal ritüellerle desteklenmesi gerekir.¹² Ramazan ayları bağlamında bu süreç oruç tutma, iftar ve sahur gelenekleri, yardımlaşma faaliyetleri gibi ritüeller kültürel mirasın kuşaklara aktarımında süreklilik sağlar. Bu tür ritüellerin toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiği ise basın üzerinden tespit edilebilir. Bu çalışma doğrultusunda, 1945-2000 yılları arasında Afyonkarahisar yerel basınında yer alan eski Ramazan anıları ile kimi zaman yiyecek ve giyecek gibi maddi, kimi zaman ise yaşlılarla sohbet edip dertlerine ortak olmak gibi manevi boyutlar izleyen yardım haberleri incelenmiş; Ramazan geleneğinin basına yansıma biçimleri ve geçirdiği değişimler analiz edilmiştir.

1. Afyonkarahisar’da Eski Ramazanlar

Çalışmanın büyük bir kısmını özellikle Birlik, Kocatepe ve Türkeli gazetelerinde yayımlanan “Ramazan Anılarım” ya da “Eski Ramazanlar” gibi köşe yazıları oluşturmaktadır. Bu köşe yazıları dönemin sosyal yaşantısı, kentin fiziki yapıları, Ramazan aylarında gelişen önemli tarihsel olaylar ve geleneğin nasıl bir değişim gösterdiğini ayrıntılı bir biçimde açıklar.

Birlik gazetesinin 4 Ocak 1965 tarihli sayısında yayımlanan “Ramazan Köşesi: Eski Ramazanlar I” başlıklı haberde, geçmiş Ramazanların toplumsal hayat içindeki yeri ve canlılığı objektif bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Haberde, eski Ramazanların şehir genelinde birlik ve beraberlik duygusunu güçlendiren, her günün bayram havasında yaşandığı bir dönem olduğu vurgulanmaktadır. Ramazan öncesi yapılan hazırlıklar, çarşılardaki hareketlilik ve iftar vaktini haber veren topun kaleden atılması gibi gelenekler dikkat çekmekte; bu uygulamanın çevre köylere kadar etkili olduğu belirtilmektedir. Ayrıca topçuluğun belirli bir aileye ait olması ve bu görevin nesilden nesile aktarılması gibi unsurlar da haberde yerini alır. Bunların yer aldığı haber aşağıda olduğu gibi verilebilir:

“İnsanoğlunun geçmişe karşı daima bir tehassuru vardır. Bu tehassur eskiyi özlemekten ziyade insanların, gençliklerini, çocukluklarını hatırlamalarından ileri gelir.

Fakat kendimi yokluyorum, bu günkü ve dünkü ramazanları objektif olarak gözümün önüne getiriyorum ve eski ramazanların daha canlı, daha toplumsal ve daha renkli oldukları neticesine

10 Harris M. Cooper, *Research Synthesis and Meta- Analyses: A Step By Step Aproach*, Sage Publications, London 2017, s. 61 ve s. 110.

11 Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara 2006, s. 75-90.

12 Eric Hobsbawm, *The Invention of Tradition*, ed. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Cambridge University Press, Cambridge 1983, s. 1.

varıyorum. Benim çocukluğumda ramazanın her günü bir bayram havası içinde geçer, bütün şehir, adeta beraber bir hayat sürerdi.

Ramazan gelmeden çok evvel evlerde temizlikler, çarşılarda ramazan tedarikleri başlardı. Yalnız eski ramazanların toplum çalışmalarını köstekleyen tarafları da vardı. Ramazan'da okullar tatil olur, dairelerde mesai öğleden sonra başlardı. Akşamları topun atılışını beklemek bir âlemdi. Eskiden top kaleden atılır ve topun sesi civar köylerden bile duyulurdu.

Topçuluk bir ailenin imtiyazında idi ve topçuluk babadan oğula intikal ederdi.

Kale merdivenlerinin tamirâtı mütemadiyesi de topçulara aitti. Bu suretle kale merdivenleri daima muntazam ve bakımlı idi ve kaleye gayet rahat çıkılıp inilirdi. O kadar ki topunu atan topçunun, akşam ezanını okuyan müezzinden evvel kaleden inip iftar sofrasında çorba soğumadan civardaki evine gelebildiğini söylerlerdi.

Sonraları top Hıdırlık'tan itfaiyeler tarafından atılmaya başladı ve kale merdivenleri de bu hale geldi...¹³

Birlik gazetesinin 5 Ocak 1965 tarihli sayısında yayımlanan “Ramazan Köşesi: Eski Ramazanlar II” başlıklı haberde, eski Ramazanlarda iftar vaktinin belirlenmesi ve buna bağlı gelenekler ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Haberde, iftar topunun belirli bir plana göre değil, “irtifa” alma yöntemiyle her gün tespit edilen vakitlere göre atıldığı ve bu sürecin “Mukayyit” olarak adlandırılan kişiler tarafından organize edildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca iftar sofralarında hurmanın kutsal bir anlam taşıdığı belirtilirken, misafir ağırlama geleneğinin yaygınlığı dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, Ramazan gecelerinde çocukların ellerinde kâğıt fenerlerle dolaşmaları ve Karagöz oyunları gibi eğlencelerle vakit geçirmeleri, dönemin sosyal ve kültürel canlılığını yansıtan önemli unsurlar olarak öne çıkarılmaktadır. Bunların yer aldığı haber aşağıdadır:

“Dünkü sohbetimi Ramazan toplarının eskiden kaleden atılışını anlatmakla sona erdirmiştim. Bu vesile ile eski ramazanlarda ramazan topunun hangi esaslar dairesinde atıldığını da bir nebze anlatayım.

Bugün ramazan topu Afyon arzına göre hazırlanan bir cetvele göre atılır. Eskiden her gün bir aletle akşam topunun atılış saatini tesbit edilirdi ve bu işe “İrtifa” alma denirdi. İrtifa alan zat, ki buna “Mukayyit” demek gerek, top saati gelince, Hacı Bakı Konağı avlusundan (Şimdiki hal binasının arkasındaki hâli arsa) havaya fişek atar, kaleden fişek atıldığını gören topçu da topu ateşlerdi. O civarda bulunan halk fişegin atıldığını görünce oruçlarını bozarlar ve bu suretle 5-10 saniye kâr etmiş olurlardı.

O devirlerde iftar sofralarının en muteber yiyeceği Hurma idi. Hurma Arabistan'dan geldiği için o meyveye bir kudsiyet ifade edilirdi. Hatta biz çocuklar, büyüklerin telkini ile Hurmaya bakar onun şeffaf kabuğunda Kâbe-yi muazzama'yı görmeğe çalışırdık.

Ekseri evlerde Ramazan sofrası misafirsiz kalmazdı. Fakat bu misafirlerin, hısım akraba hariç hepsi de erkek olurdu.

Erkek çocuklar misafir sofrasına oturma yetkisini haiz oldukları için de kendilerinde bir üstünlük vehmederlerdi.

Akşam topunun atılmasını nasıl sabırsızlıkla beklersek, sofradan biran evvel kalkmak için de can atardık. Ramazan gecelerinin bin bir zevki ve eğlencesi vardı. Fakat en büyük eğlence ellerde kâğıt fenerler mahalle arkadaşları ile dolaşmak olurdu. Hatta bu gezintiler, babalarımız ve ağabeylerimizle gittiğimiz, Karagöz oyunlarından daha bizim için zevkli idi...”¹⁴

Birlik gazetesinin 6 Ocak 1965 tarihli sayısında “Ramazan Köşesi, Eski Ramazanlar: III” başlığında Afyon’daki eski Ramazanlar hakkında bilgi verirken insanların o aydaki yaşantısı, merkezdeki mekanların bu aydaki hareketliliği, özellikle kahvehane ve kıraathanelerdeki faaliyetler, karagöz oyunları gibi kültürel aktiviteler hakkında bilgi verilmiştir. Bunların yer aldığı haber aşağıdadır:

“...Eski Ramazanların en büyük hususiyeti, gece hayatının çok canlı ve hareketli oluşu idi. Aradan uzun zamanlar geçmiş olmasına rağmen, bu günkü Afyon’un gece hayatı eskisine nazaran çok geri ve cansızdır.

Bir defa, geceleri yiyecek maddesi satan ve imal eden dükkanlar sahura kadar açık olurdu. Dükkanların açık oluşu ise şehre bir hayatıyet bahşederdi.

Şimdiki gibi kulüpler yoktu ama, her sınıf halka göre muntazam kıraathaneler vardı. Bu kıraathaneler, ramazandan evvel silinip süpürülüp, o zamana göre ışıkla donatılır ve süslenirdi. Sahura kadar açık olan bu yerlerde saz heyetleri icrai ahenk eyler, karagözcüler karagöz oynatırdı. Hatta derme çatma sahneler üzerinde tiyatro oynatıldığı da olurdu. Anıt parkın karşı köşesine rastlayan Özsoylar apartmanının civarında Gebeceliler’in hanı diye anılan bir han vardı. Yarı otel vaziyeti arz eden bu hanın alt katında peykeli bir kahvehanesi vardı. Karagöz oyunları, alelekser bu hanın kahvehanesinde oynatılırdı. Bu hanın Afyon tarihinde önemli yeri vardır.”¹⁵

İlgili haberde tarihsel olaylardan da bahsedilmiş, örneğin Afyonkarahisar’daki Yunan işgaline dikkat çekilmiş ve bu anda yaşanan hissiyat, “Afyon’da da bir miting tertiplenmiş ve bu hanın balkonuna teessürümüzü ifade için bir siyah bayrak asılmış.” şeklinde yansıtılmıştır. Bunların yer aldığı haber aşağıda olduğu gibi verilebilir:

“İzmir işgal edildiği zaman, bütün Anadolu’da olduğu gibi Afyon’da da bir miting tertiplenmiş ve bu hanın balkonuna teessürümüzü ifade için bir siyah bayrak asılmış ve balkondan konuşmalar yapılmıştı.

Afyon Yunanlıların işgalinde iken de Yunanlılar halkın milli hükümete olan güvenini sarsmak ve maneviyatını bozmak için bu hanın önünde bir toplantı tertiplemişti. Bu iki toplantının üzüntüsünü, aradan seneler geçmesine rağmen hâlâ hissedirim...”¹⁶

Birlik gazetesinin 7 Ocak 1965 tarihli sayısında yayımlanan “Ramazan Köşesi, Eski Ramazanlar: IV” başlıklı yazıda, Afyonkarahisar’daki eski Ramazan gelenekleri çerçevesinde özellikle “oda” adı verilen misafirhanelerin toplumsal hayattaki yeri ele alınmaktadır. Haberde, bu odaların Ramazan ayında herkese açık olup yemek ikramlarının yapıldığı, akşam ve teravîh namazlarının cemaatle kılındığı ve sahura kadar süren sohbetlerin sosyal hayata etkisi vurgulanmaktadır. Oda sahipliğinin halk arasında saygın bir konum ifade ettiği, ancak sonradan

14 Birlik, 5 Ocak 1965, s.3.

15 Birlik, 6 Ocak 1965, s.3.

16 Birlik, 6 Ocak 1965, s.3.

bu geleneği taklit eden bazı kişilerin maddi imkânları tükenince odalarını kapattıkları belirtilirken; Göbelzade Hacı Hafız Efendi, Turunçzade Yusuf Bey ve eski belediye reislerinden Halil Ağa gibi isimlerin odalarının şehrin önde gelen ve süreklilik arz eden mekânları olduğu öne çıkarılmaktadır. İlgili haber aşağıda yer almaktadır:

“...Eskiden şehrimizde "Ağalara, beylere ait "ODA" dediğimiz misafirhaneler vardı. Ramazanlarda, odalarda yemekleri çıkardı ve herkes gidebilirdi.

Akşam namazı, teravih de odada cemaat ile kılınır ondan sonra da sahura kadar sohbet edilirdi. Oda sahibi olmanın halk arasında değeri vardı bunun için hakikatte içtimai seviyesi yüksek olmadığı halde sonradan görme bazı kimselerde zaman zaman oda açarlar fakat bunların ömürleri kısa olur, para suyunu çekince odası da kapanırdı. Fakat hakiki oda sahipleri, odalarını durum ne olursa olsun daima açık bulundururlardı. Göbelzade Hacı hafız efendinin ve Turunçzade Yusuf beyin eski belediye reislerinden Halil ağanın odaları şehrin tanınmış odalarındandı. Bu odaların ramazanlara mahsus güzel sesli hususi imam ve müezzinleri de olurdu...”¹⁷

Birlik gazetesinin 8 Ocak 1965 tarihinde yayımlanan “Ramazan Köşesi, Eski Ramazanlar IV” başlıklı haberde, eski Ramazan aylarında müezzinlerin üstlendiği önemli rol ele alınmaktadır. Haberde, geçmişte müezzinlerin yalnızca dini görev icra eden kişiler değil, aynı zamanda güzel sesli ve âşık ruhlu bireyler olduğu vurgulanmaktadır. Ulu Camii müezzini Ebe Ahmet’in güçlü ve etkileyici sesiyle insanları derinden etkilediği; Mevlevî Camii müezzini Kemal Bayık’ın makamlı ve içten okuyuşuyla dinleyenlere adeta ilahi bir musiki sunduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, Mısırî Camii müezzini Felaki Hoca’nın hem şair hem de müezzin kimliğiyle öne çıktığı, Ot Pazar Camii müezzini Hafız Osman’ın ise dönemin seçkin sesleri arasında yer aldığı ifade edilerek, müezzinlerin eski Ramazanların manevi rolü ortaya konulmaktadır. Bunların yer aldığı haber ve bahsedilen camilerin günümüzdeki görüntüleri aşağıdaki gibidir:

“...Eski Ramazanların canlılığında, ilahi güzelliğinde müezzinlerin çok büyük rolleri vardı. Eski müezzinler güzel sesli âşık kişilerdi. Bu müezzinler seslerinin güzelliği ve okudukları ezan ve ilahileri aşkla okuyuşlarına göre hizmet ettikleri camilerin cemaatlerini artırıyorlardı.

Ben bunların bir kısmına yetiştim. Ulu caminin müezzini Ebe Ahmet’ti. Davudi sesli, sesi gibi iri gövdeli âşık bir zattı. Sözler dudaklarından değil gönlünden dökülür ve ezan okurken, yoldan geçenleri durdurup mecburen dinletirdi.

Mevlevî camisinin müezzini, tanıdığımdan beri Kemal Bayık’tır. Okuduklarını makam üzere ve içten okur. Dinleyenlere ilahi bir müzik ziyafeti verir. Allah daha uzun yıllar bizlere Kemal Bayık’ı dinlemeyi nasip etsin.

Mısırî camisinin müezzini Hacı Felaki merhumda “Felaki Hoca” aynı zamanda âşık ve şairdi de. Kırmızı sakalı, elektrik gibi parlayan büyük gözleri ve davudi sesiyle dinleyenleri ürpertirdi.

Ot pazar camisinin müezzini geçen senelerde vefat eden Hafız Osman’dı ve muasırlarından Hafız Burhan ayarında bir sese sahipti. Bu sütun bahsi burada bitirmeme kâfi gelmeyecek, onun için aynı konuya yarın devam edeceğim.”¹⁸

17 Birlik, 7 Ocak 1965, s.3.

18 Birlik, 8 Ocak 1965, s.3.

Resim 1: Ulu Camii¹⁹

Resim 2: Mevlevi Camii²⁰

-
- 19 Afyonkarahisar Ulu Camii, Afyondayız, <https://www.afyondayiz.gov.tr/sayfa-ulu-cami/> Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. Afyon'un en eski yerleşim yeri olan, Male ile Hıdırlık tepesi arasına 1272-1277 yıllarında inşa edildiği düşünülen camidir. Daha detaylı bilgi için bkz. Ahmet Topbaş vd., *Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri*, Alimoğlu Grup Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 193-199.
- 20 Afyonkarahisar Mevlevi Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecek-yer/mevlevi-turbe-camii>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. 1902 yılında harap olmuş bunun üzerine Sultan II. Abdülhamit'in emriyle 19015-1908 yıllarında son dönem Osmanlı üslubuyla yeniden yaptırılmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz. Ahmet Topbaş vd., *a.g.e.*, s. 157-165.

Resim 3: Mısri Camii²¹

Birlik gazetesinin 9 Ocak 1965 tarihli sayısında yayımlanan “Ramazan Köşesi, Eski Ramazanlar: V” başlıklı eski Ramazan geleneklerini konu alan haberde, dönemin müezzinleri üzerinden Afyonkarahisar’ın dini ve kültürel hayatından bahsedilir. Haberde, özellikle “Yirik Emin” olarak bilinen Emin Hoca’nın hem müezzinlikteki mahareti hem de dönemin şairleriyle olan ilişkileriyle öne çıktığı; Vehbi Çizmeci ve Adanalı Ziya gibi isimlerle aynı ortamda bulunduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, Emin Hoca’nın sosyal yönüne de değinilerek dama oyunlarındaki ustalığı ve dönemin önemli şahsiyetleriyle kurduğu ilişkiler dikkat çekmektedir. Ayrıca İmaret Camii müezzini Halim Hoca’nın güçlü sesiyle tanındığı belirtilerek, eski Ramazanların dini atmosferinde müezzinlerin hem sanatsal hem de sosyal kimlikleriyle önemli bir yer tuttuğu ortaya konulmaktadır. Bunların yer aldığı haber ve bahsedilen camiler aşağıdadır:

“...Dünkü sohbetimizde, eski ramazanların müezzinlerinden bahsediyorduk ve Ot Pazar Camiine kadar gelmişti. Eski devrin âşık müezzinlerinden birisi de Emin Hoca “Yirik Emin”dir. Zamanın şuara meclislerine de katılan ve Vehbi Çizmeci, Adanalı Ziya gibi ünlü şairlerle oturup kalkan Emin Hoca yanılmıyorsam Arap mescit camisinin müezzini idi. Fakat çeşitli camilerdeki mevlûtlere de iştirak ederdi.

Emin Hoca aynı zamanda iyi de dama oynardı. Murat Çelebi, Vehbi Hoca, Muhasebeci Nuri Bey ile oynadıkları damaların seyrine doyum olmazdı.

İmaret camisinin müezzini Halim Hoca merhumdur. Ben onun son zamanlarına yetiştim. Uzun boylu, nahif yapılı idi. Başına abani bir sarık sarardı. Onun bu zarif ve nahif hâline bakanlar ondan o kadar gür sesin çıkabileceğine inanmazlardı... ”²²

21 Afyonkarahisar Mısri Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecek-yer/misri-camii>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. Afyon’da Sancak Beyi iken Ak Şemseddin’in Halifesi Şeyh Abdurrahim Karahisari’ye bağlılığını bildiren ve müridi olan Kasım Paşa tarafından, Şeyhinin adına, 1467 yılında yaptırılmış ve daha sonra camiye çevrilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. Ahmet Topbaş vd., *a.g.e.*, s.167-170.

22 Birlik, 9 Ocak 1965, s.3.

Resim 4: Ot Pazar (Köprü Başı) Camii²³

Resim 5: Arap Mescit (Muslihuddin Mısri) Camii²⁴

-
- 23 Afyonkarahisar Ot Pazarı Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturenvanteri/ot-pazari-cam>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. Afyon'a gelen Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde saydığı camiler arasında Ot Pazarı Camiinin de adı vardır. Camiinin Felezade Süleyman Çavuş tarafından 1589 yılında yaptırıldığı düşünülmektedir. Bkz. Ahmet Topbaş vd., *a.g.e.*, s. 175-178.
- 24 Afyonkarahisar Arap Mescit Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, <https://kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturenvanteri/arap-mescit-cam>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. Abdürrahim Karahisari'nin babası, Karahisar-ı Devle Kadısı Halk arasında "Arap Dede" olarak nam salan Alaeddin Ali El-Mısri tarafından 1453 yılından 10-20 sene önce yaptırıldığı düşünülmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Ahmet Topbaş vd., *a.g.e.* s. 30-33.

Resim 6: İmaret (Gedik Ahmet Paşa) Camii²⁵

Afyonkarahisar'ın Ramazan akşamlarında insanlar bazı camiler etrafında toplanarak bu mübarek ayın manevi duygularını paylaşmışlardır. Örnek olarak merkezde yer alan ve tarihi Selçukluya kadar giden Kuyulu Cami bu anlamda öne çıkan önemli bir dini mekandır. Burada dönemin ve beldenin önemli ilim insanları, edebi kişilikleri bir araya gelerek hoş sohbetler etmişler, hatta zaman zaman ilahiler söylemişlerdir. Buna dair gazete haberinin devamında şu ifadeler yer verilmiştir:

“Civez Nuri, Allah uzun ömür versin Arıkoğlu'nun Nuri Efendi de o devrin sayılı müezzinlerindendi. Teravihten sonra bunların çoğu Kuyulu caminin yanındaki odada toplanırlardı. Ben bu toplantıların ancak hikâyelerini dinleyebildim.

Bu toplantılara devrin şair ve fikir adamları da katılırlarmış. Çaylar demlenir, sahura kadar ilmi, edebi sohbetler yapılırmış. Bunun için orasına “Kuyulu mektebi edebisi” denirmiş. Kuyulu camisine ait merhum dayım Vehbi Çizmeci 'den dinlediğim bir olayı burada anlatmadan geçemeyeceğim. ²⁶“

Felahi Hoca, Kuyulu caminin civarında bulunan Hacı Ertün adında bir Ermeni'nin kızına âşık olur. Arkadaşları bu aşk olayını matrağa alırlar ve Felahi hocanın aşk hikâyesini anlatan bir şiir düzerler. İş bu kadarla kalsa iyi. Bir gece aşka gelen gurup Kuyulu caminin minaresine çıkarak bu aşk destanını ilahi makamında okurlar... “²⁷

25 Afyonkarahisar Gedik Ahmet Paşa (İmaret) Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecek-yer/gedik-ahmet-pasa-camii-imaret-camii>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamlarından Gedik Ahmet Paşa'nın Anadolu Beylerbeyliği zamanında 1472-1473 Karaman seferi sırasında, Gedik Ahmet Paşa tarafından Mimar Ayaz Ağa'ya yaptırılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Topbaş vd. *a.g.e.*, s. 102-115.

26 Birlik, 9 Ocak 1965 s.3.

27 Birlik, 9 Ocak 1965 s.3.

Resim 7: Kuyulu Camii²⁸

Birlik gazetesinin 11 Ocak 1965 tarihli sayısında “Ramazan Köşesi, Eski Ramazanlar: VII” başlıklı yazısında, eski Ramazanlara dair hatıralar üzerinden Afyonkarahisar’ın dini ve sosyal hayatında dikkat çekici bir olay ele alınmaktadır. Haberde, tekke ve zaviyelerin henüz kapatılmadığı dönemde İstanbul’dan gelen genç bir hafız kızın Mevlevî Dergâhında Kur’an okuması ve mutrip heyetine katılması, dönemin toplumsal yapısı açısından önemli ve sıra dışı bir gelişme olarak vurgulanmaktadır. Bu durumun halk arasında tepki doğurması beklenirken, aksine Afyonkarahisar halkının büyük bir hoşgörü ve huşu içinde bu icrayı dinlediği belirtilerek dönemin toplumsal toleransı ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca yazıda, aradan geçen yıllara rağmen bu tolerans ve hoşgörünün günümüzde aynı şekilde sürüp sürmeyeceği “*Acaba bugün şehrimize bir hafız hanım gelse ve bu camide mukabeleye otursa, Afyon halkı 43 sene evvel olduğu gibi hiçbir reaksiyon göstermeden içinde hafız hanımı dinleyebilir mi? Ben belki fazla kötümserim, onun için bugün aynı toleransın gösterilebileceğini sanmıyorum.*” ifadesiyle sorgulanarak geçmiş ile bugün arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Buna dair Birlik gazetesi haberinde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Eski senelerin ramazanları gözümün önünde geçit resmi yaptırırken mühimce bir sahne önünde düşünerek durdum. 43 sene kadar evvel bir ramazandı. Henüz tekke ve zaviyeler kapatılmamıştı. Akrabalarımızdan bir zatın İstanbullu bir öğretmen hanımı vardı. O Ramazan öğretmen hanıma İstanbul’dan kız kardeşi misafir geldi. Bu 17 – 18 yaşlarında esmer güzeli, fakat

28 Afyonkarahisar Kuyulu Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturenvanteri/kuyulu-cam>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. Kuyulu Camii, Selçuklu dönemine ait olup, minaresinin temeli bir kuyu üzerine inşa edilmiştir. Bu özelliği nedeniyle halk arasında "Kuyulu Camii" olarak anılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Topbaş vd., *a.g.e.*, s. 102-115.

erkek yapılı bir genç kızdı. Kız aynı zamanda hafız ve musikiye de aşına idi. O tarihte Mevlevi dergahının postnişini Şeyh Raşit Çelebi idi. Şeyh efendi, İstanbul'dan Afyon'a bir hafız kızın geldiğini duymuş, haber göndererek hafız bayanın ramazanda Mevlevi caminde Kur'an okumasını teklif etti. Genç kız ve ailesi bu teklifi memnuniyetle kabul ettiler. Genç kız gündüzleri camide Kur'an okudu. Geceleri de mutrip heyetine katıldı.

Henüz inkılâpların yapılmadığı bir devirde bir genç kızın erkeklerin önünde mukabele okuması ve mutrip heyetine katılması mühim bir şeydi ve Afyon için mühim bir hadise idi. Halk arasında reaksiyonlar bekleniyordu. Fakat hiçbir reaksiyon olmadı ve Afyon halkı akın akın dergahına gelerek hafız hanımın davudi sesiyle okuduğu Allah Kelâmının büyük bir huşu içinde dinledi. Düşünüyorum, aradan 43 sene geçmiş ve sözde memleket küçük merhaleler atlamıştır.

Acaba bugün şehrimize bir hafız hanım gelse ve bu camide mukabele ye otursa, Afyon halkı 43 sene evvel olduğu gibi hiçbir reaksiyon göstermeden içinde hafız hanımı dinleyebilir mi? Ben belki fazla kötümserim, onun için bugün aynı toleransın gösterilebileceğini sanmıyorum.”²⁹

Kocatepe gazetesinin 8 Aralık 1967 tarihli sayısında müellifi Bozkurt Sepin olan “Bir Çırpıda Köşesi, Eski Ramazanlar ve Afyon” başlıklı yazıda “eski Ramazanlar” yerine “geçmiş Ramazanlar” ifadesinin daha doğru olduğu vurgulanarak yarım asır öncesinin Ramazan hayatı üzerinden toplumsal ve kültürel bir değerlendirme yapılmaktadır. Ayrıca metinde, Abdülhak Hamit'ten aktarılan anekdot aracılığıyla hayatın geçiciliğine dair felsefi bir bakış sunularak, geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurulmaktadır. Buna dair Kocatepe gazetesi haberinde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Ramazan'ın eskisi olmaz; her sene muayyen bir aya gelindiğine göre yeniliğini daima muhafaza ediyor demektir. Bu bakımdan "geçmiş Ramazanlar" demek daha doğru olur kanaatindeyim. Çünkü eskiyen insanlardır; biz bile eskiyi sevmiyoruz. Her ne hal ise, biz şöyle yarım asırlık geçmiş Ramazan'a dönelim. Yarım asır deyince gençlerimiz şöyle bir düşünecek: "Allah Allah! 50 sene evvel..." Onlar için ulaşılması pek zor bir yol; fakat bizim yaşa gelince bu mesafenin evinden çarşıya gider kadar yakın olduğunu anlayacaklar. Allah hepsine asırlık ömür versin.

Şimdi yarım asır deyince dün kadar yakın geliyor. Meşhur şairlerimizden Abdülhak Hamit, 71 senelik ömür süresini çok müreffeh geçirmiş. Nihayet emri günü gelmiş, hayatının son saatlerini yaşarken ziyaretçi dostlarından biri kendisine şu suali tevcih eylemiş: "Sayın Üstat, 71 senelik hayatınız sıkıntısız mı, müreffeh mi geçti? Bu hayat süresi sizde ne gibi bir intiba bıraktı?" Üstat: "Dün doğdum, bugün ölüyorum. Tatlı bir rüyaya dalmıştım, şimdi uyanıyorum," demiş.

Evvel insanlar ne kadar yaşarsa yaşasın, yalnız yaşadığı anı idrak eder. Kâbus rüyalarını hatırladıkça ürperir, tatlı rüyalar hayali ile de neşelidir. İşte hayatın felsefesi de bence budur. Topraktan nasıl olduk, toprağa intikal edeceğiz. Ne mutlu o kişiye ki, bir rüya ve ibadet olan hayat süresi içinde geriye hoş bir seda bırakabilsin...”³⁰

Kocatepe gazetesinin 8 Aralık 1967 tarihli sayısında müellifi Bozkurt Sepin olan “Bir Çırpıda Köşesi: Eski Afyon ve Ramazanlar” başlıklı haberde, Ramazan öncesinde başlayan hazırlıklar, yapılan davetler ve toplumun her kesimini saran bayram havası dikkat çekmekte; özellikle arife

29 Birlik, 11 Ocak 1965 s.3.

30 Kocatepe, 8 Aralık 1967, s.4.

günü atılan topların ve teravih namazı için camilere akın eden kalabalıkların oluşturduğu coşku vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, dönemin şehir yapısı, meydanları, pazar yerleri, çeşmeleri, cami ve tekkeleri ayrıntılı biçimde tasvir edilerek hem gündelik hayat hem de mekânsal düzen üzerinden geçmiş Ramazanların canlı atmosferi yansıtılmaktadır. Buna dair Kocatepe gazetesi haberinde şu ifadelerle yer verilmiştir:

“Ne diyorduk? Geçmiş Ramazan'dan söz ediyorduk. Eski Ramazanların çok ayrı bir hususiyeti vardır. Ramazan'a 15 gün kala yufkalar, reçeller, envai hazırlıklar başlar; davet listeleri tanzim edilir. Hülasa yedisinden yetmişe kadar bir bayram sevinci içinde Ramazan'a yaklaşan günler, saatler hesaplanırdı. Ramazan arifesinde ikindi üzeri atılan toplar sevinç ve heyecanları kamçılırdı.

O gece erken saatlerde teravih kılmak için halk; çoluk çocuk, kadın kız, genç ihtiyar camilere hücum eder ve izdihamdan cami avluları dolardı... bulunduğu eski belediye yerinde, karşısındaki park taşlık bir tepeye benzer, bugünkünden daha genişlikte meydana. Burası odun ve kömür pazarı olarak kullanılır, sabahın çok erken, hatta gün ağarmadan iki tekerlekli öküz (yani kağrı) kaçır kuçur ağaç dingile ağaç tekerleklerinin sürtmesi ile çıkan müzik nağmeleriyle tatlı uykularımızdan uyandırır. Tam eski belediyenin karşısında, bir tarafı kapalı, bir tarafı açık Paşa Çeşmesi vardı. Kapalı kısmından kadınlar, açık kısmından da erkekler faydalanırdı. Bugünkü belediyenin bulunduğu yer Büyük Paşa Cami ve yanındaki bir tekke ve bu tekke ile cami içinde ayrı ayrı birer yatır vardı. Kız Sanat Enstitüsü'nün bulunduğu semtler evler ve az da meydanlık; Tekel, Özel İdare ve okulun bulunduğu yerde de büyük bir medrese vardı. Şimdi geçelim bu tarafa...

Hükümet karşısından Cumhuriyet Kahvesi ve belediyeye çıkan taksilerin durduğu semtte, meydana bakan kahveler, dükkanlar, iki de han vardı...”³¹

Kocatepe gazetesinin 9 Aralık 1967 tarihli sayısında müellifi Bozkurt Sepin olan “Bir Çırpıda Köşesi: Eski Afyon ve Ramazanlar” başlıklı haberde, geçmiş dönem Afyonkarahisar’ının şehir yapısı ve Ramazan hayatı birlikte ele alınmaktadır. Haberde, Bankalar Caddesi çevresinin mezarlıklarla çevrili olması, dar sokaklar, küçük ve tahta kepenkli dükkânlar, çarşılar, hanlar ve kahvehaneler ayrıntılı biçimde tasvir edilerek dönemin mekânları adeta gözümüzde canlandırılabilir bir nitelik kazanmıştır. Bu fiziki yapı içinde Ramazan ayının şehirde adeta bir panayır ve şenlik havası oluşturduğu; iftar saatine doğru dükkânların kapanması, halkın pazarlara ve fırınlara yönelmesi, çocukların belediye önünde toplanarak maniler söylemesi ve iftar topunun atılmasıyla yaşanan coşku dikkat çekmektedir. Bu an, *“Topçu topunu atıver, eğil de bana bakıver, bizim kandilleri yakıver.”* şeklinde tasvir edilmiştir. Ayrıca, belediye görevlilerinin gaz fenerleri ve lüküsleri yakması gibi gündelik ayrıntılarla dönemin şehir yaşamı canlandırılırken, Ramazan boyunca kurulan sofralar ve verilen davetler aracılığıyla toplumsal dayanışma ve bayram havasının bütün şehre yayıldığı vurgulanmaktadır. Buna dair Kocatepe gazetesi haberi aşağıdadır:

“Dünkü yazımızda Afyon'un ilk bakışta göze görülür bir parçasının eski halini canlandırmaya çalışmıştık. Şimdi yine aynı mantıkta tarif ile o devrin ramazanlarına dönelim. Halen Bankalar Caddesi'nin her iki tarafı mezarlıktır. Gün kararınca buradan Gedik Ahmet Paşa (İmaret) semtine geçmek her babayiğidin harcı değildi. Çünkü bu semtte sık sık cinayetler, yaralamalar olduğu gibi, her iki tarafı mezarlık olması bakımından da insan geçerken manevi bir ürperti hissedirdi.

Yeni Vakıflar Bankası'ndan lise okuluna kadar küçük bir çarşı ve buranın ismi de "Meyhane Aralığı" olarak bilinir. Ve tam istasyon yanı, Ordu Bulvarı'na girilecek caddede postane; her iki tarafı istasyona giden yolda Uzun Çarşı, Saraçlar Çarşısı'nın tam giriş kısmında büyük bir Bey Çeşmesi ve halin bulunduğu yerde "Dokuz Helalar" denilen umumi tuvalet, üzerinde yüksek kahve vardı. Hal karşısı meydanı kapalı müzayede han ve çok daracık caddelerde karşılıklı dükkanlar vardı. Bu kısımda şimdiki eskicilerin bulunduğunu ve Şekerci Şahin'in dükkânı "Büyük Bahçeli Kahve"ydi.

...Caddeler daracık, dükkanlar ufak ve tahta kepenkli... Şimdi Uzun Çarşı'ya giriş yeri geniş bir meydan. Çınar dallarının altında açık kahvehaneler, meydanında seyyar satıcılar, dondurmacı, köfteciler bulunurdu. Bu semtte Ramazan ayında çok revaç olurdu. Biraz bu tarafta, yani Külcü Fırını aralığı "Kağnıcılar İçi" diye U şeklinde bir ayrı çarşı halinde ve tam karşısında çok büyük bir han vardı ki bir kapısı bugünkü Zü'ali Cami semtine çıkardı. Şimdi biz hemen göze çarpan kısımları tarif ettik. Hani o günleri yaşamış bir insan Afyon'a yarım asır sonra bir daha uğramış olsa, "Bugün burası Afyonkarahisar değil," diye tereddütsüz hükmünü verir. Sokak başlarında belediyece konmuş gaz fenerleri ve ana caddelerde lüksler bulunurdu. Bunları yakmaya memur edilen belediye adamları, köşe başları fenerleri omuzunda bir merdivenle muayyen saatlerde yakar; aynı zamanda lüksleri yakma memuru da faaliyete geçerdi.

İşte bu dekor içinde Ramazan ayı şehirde bir panayır ve bir şenlik havası hâkim olurdu. Akşam iftar yaklaşmaya başlayınca bütün dükkanlar kapanır, halk fırınlara, pazarlara hücum eder; herkes nevalesini alıp akın akın evlerine giderken şakalar, kızdırmalar, çeşitli muzipliklerle neşe tufanı haline gelirken 5 ila 11 yaş, hatta 16-17 yaş arasındaki çocuklar, her birinin ellerinde oruç açmak için akşama kadar itina ile hazırladığı yemişleri elinde, belediye önünde setler (yani kaldırım kenarlarına) oturmuş hep bir ağızdan: "Topçu topunu atıver, eğil de bana bakıver, bizim kandilleri yakıver," diye bağırımları caddeleri çin çin çınlatırdı. Tam iftar vakti gelince belediye çavuşu belediyenin önünden bir havai fişek atar, kaledeki topçu bu işaretle topu fitiller. Top atılınca o çocukların bağırarak evlerine koşuşları ve ellerindeki çerezleri koşarken yemeye devamları görülecek şeydi. Evlerde her sınıf ailelerin sofraları imkanlarına göre çok zengin olur. Ramazan birinden sonuna kadar başlayan davetler dolayısıyla evlerde meydan sofraları kurulur. İşte Ramazan günü her saatinde bir bayram havası içerisinde geçerdi...³²

Birlik gazetesinin 11 Aralık 1967 tarihli sayısında müellifi Bozkurt Sepin olan "Bir Çırpıda Köşesi: Eski Ramazan Geceleri" başlıklı haberde, geçmiş Ramazan gecelerinin sosyal ve kültürel canlılığı ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Haberde, iftar sonrası halkın fenerlerle camilere akın ederek teravih namazına katılması, ardından sahura kadar süren yoğun bir gece hayatının yaşanması dikkat çekmekte; kahvehaneler, tiyatro gösterileri, sinema ve Karagöz oyunları gibi eğlencelerin büyük ilgi gördüğü vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, eski Ramazanların yalnızca eğlence değil, aynı zamanda güçlü bir toplumsal düzeni de beraberinde getirdiği; yardımlaşma, dürüstlük ve dini bağlılığın toplumda hâkim olduğu belirtilmektedir. Yazıda ayrıca, geçmişteki bu huzurlu ve bereketli ortam ile günümüz arasında karşılaştırma yapılarak, değişen yaşam koşulları ve zayıflayan manevi değerler üzerinden eleştirel bir değerlendirme sunulmaktadır. Buna dair Kocatepe gazetesi haberinde şu ifadeler yer verilmiştir:

"İftarlar yapıldıktan sonra herkesin elinde cam ve muşamba fenerlerle camilere teravih

için akın eder, caddeler hıncahınç dolar taşar, hatta misafir adedi çok olan evlerde de teravih namazı kılınırdı. Teravihten sonra şehirde sahura kadar muhteşem bir gece hayatı başlar, kahveler hıncahınç dolar... O devrede bugünkü [arsanın] bulunduğu yerde bir salon vardı. Burada Ramazan boyunca devamlı bir tiyatro kampanyası bulunur, her gece ayrı mevzularda tarihi oyunlar oynanır ve sahura kadar devam ederdi. İnanır mısınız, o devrin tiyatroları bugünkünden daha ilgi çekici olurdu.

Diğer yandan Akça Hamamı, Kasımpaşa altındaki bugün Şehriban oğulları Ardiyesi, ahşap kapalı sinema idi ve Afyon'da tek ilk sinema da burası idi. Sessiz film oynarken o devirde o kadar insana cazip gelirdi ki burası da dolar taşardı. Kahvelerde Karagöz oyunları aynı rağbeti görürdü. İşte geçmiş Ramazanlar, geceleri bir alem ve gündüzleri ayrı bir alem olmak üzere ibadetin şahlandığı bir ay böyle geçerdi. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi, birlik, tesanüt... Dedikodu yok, fakir fukara himaye edilir; dürüst ve Allah korkusu içinde çarşı pazarda en ufak hile hurda yok. Herkes hakkına razı ve kanaatkâr. İşte bu anlayış, davranışla bolluk ve bereket... Ne düşünce ne de insana bir geçim endişesi vermezdi. Sayın okurlar, inanır mısınız o devrelerde henüz altı ila yedi yaşında idim. Bana sorsalar "Hayatımın en mutlu ve neşeli [günlerini] bu yaşlarda yaşadığımı ve yarım asrı geçen hayatımda böyle bir zevk tatmadığımı" samimice itiraf ederim. Şimdi haklı olarak bir soru akla gelebilir: Neden aynı günleri yaşayamıyoruz?

Bence verilecek cevap budur: Birinci: Çoğumuzda dini inançların zayıflaması ve Allah korkusunun azalmakta oluşu. İkinci: Günden güne değişen hayat şartlarına ayak uydurmak için para hırsıyla sahtecilik, madrabazlık, kanaatsizlik, ferdi yaşayışın hâkim durumunda olmasındandır. Evet, daima terakkiye doğru ilerlemek dinimizin emridir ama Allah'ın yasaklarına uyarak ilerlemek lazımdır. İşimizde, alışverişimizde, insani davranışlarımızda İslamiyet düsturlarına sadakatle aynı neşe, bereketi ve aynı saygı ve bağlılığı temin edebiliriz.”³³

Kocatepe gazetesinin 13 Kasım 1969 tarihli sayısında, Behçetoğlu tarafından kaleme alınan “Oruç Keyfi: Eski Ramazanlar” başlıklı haberde, geçmiş Ramazan gecelerinin ilmi, sosyal ve kültürel yönleri ele alınmaktadır. Haberde, özellikle ileri gelenlerin bir araya geldiği geniş odalarda hatimle kılınan teravih namazı sonrasında gerçekleştirilen sohbetler, ilmî tartışmalar ve geleneksel ikramlar dikkat çekmekte; bu ortamların dönemin entelektüel hayatına katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Ayrıca kaleden atılan top, sahur hazırlıkları ve camilerde verilen vaazlar gibi dini ritüellerin günlük yaşamla iç içe geçtiği belirtilirken, Yanbullu Mehmet Efendi gibi dönemin önemli âlimlerinin geniş bir coğrafyadan talebe ve dinleyici çektiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede yazı, eski Ramazanların yalnızca ibadet değil, aynı zamanda ilim, sohbet ve kültürel paylaşımın yoğun yaşandığı bir dönem olduğunu ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Ramazanlar herkes için kıymetlidir. Yakın tarihimizde beldemizin Ramazan gecelerinde en hareketli yeri Şehzadebaşı idi. O günleri yaşayan üstatlar, bu geceleri bugün bile tatlı tatlı anlatırlar. İlçelerimiz birbirinden hayli uzakta olduğundan, nerede kurulduğunu tam olarak hatırlayamıyorum. Zekiye ninemin anlattıklarına göre; mahallemizin en eski evi olan, hâlen üç katlı bulunan Akmescit Cami sağındaki evimizin üst katında, sedirlerle süslenmiş, yedi pencere büyük bir cebir odamız vardı. Bu odada devrin ileri gelenleri, hatimle kılınan teravih namazından sonra sedirlere çekilirlerdi. Olan nargilelerini tütürür, sabah namazı vaktine kadar ilmî sohbetler ederlerdi. Münakaşalar derinleştirdiği zamanlarda Behçet dedemin zengin kütüphanesine müracaat

edilirdi. Babam ve amcam henüz çok küçük olduklarından misafirlere hizmet eder, nargilelerin altını değiştirirlerdi. Odayı ısıtan ocaktaki kütüklere sık sık takviye yapılır; kahve, çay, salep, boza ve hardal suyundan sonra hindi suyu ile arap aşı yutulur, tel helva çekilirdi. Zamanının bu seçkin ilim adamları, eğlenmesini de sohbet etmeyi de iyi bilirlerdi. Kaleden atılan ilk topa müteakip (eskiden Ramazan ve yangın topları Arıküstü'nden değil, kaleden atılırdı; 1931 yılından sonra top Hıdırlık Dağı'ndan atılmaya başlanmıştır) tekrar sofralar kurulur; henüz pişmiş katmer ile çay içilir, ardından camilere gidilirdi. Camiden sonra öğle vaktine kadar istirahat edilir, öğleden sonra ise hafızlar ve devrin namılı vaizleri, belli başlı camilerde ikindi namazı sonrasına kadar vaaz ederlerdi. O zamanlar bu zatlara “şeh” denirdi. Kurra Cami'nde Zekiye ninemin pederi Yanbullu Mehmet Efendi'nin nasihatleri pek meşhurmüş. Hatta iyice ihtiyarlayıp camiye gelemeyecek hâle düştüğü zamanlarda tekneye konularak yine Kurra Cami'ne götürülür, meşhur sohbetlerini orada yaparmış. Bu devrin büyük bilgini, dünyanın yuvarlak olduğunu söylemekten çekinmeyen bir ilim deryası olduğundan, devrin yobazları buna ancak dudak bükmekle iktifa ederlermiş. Yanbullu Mehmet Efendi'nin derslerini dinlemek üzere Aydın'dan, Antalya'dan, hatta Malatya'dan bile talebeler gelirmiş. Cemaat camiye sığmadığından kapılar ve pencereler açılır, sesinin dışarıya ulaşması sağlanırmış. Sohbetler bittikten sonra büyük âlim tekrar yorganına sarılır, tekne içinde evine götürülürmüş. Evliya Çelebi'nin de işaret ettiği gibi, şehrimizden pek çok âlim gelip geçmiştir. Çorumlu Hacı Mustafa Efendi, nam-ı diğer Topçu Hoca, Yanbullu Mehmet Efendi'nin talebelerindendir.”³⁴

Resim 8: Kurra Camii³⁵

34 Kocatepe, 13 Kasım 1969, s.1.

35 Afyonkarahisar Kurra Cami, Kültür Envanteri, <https://kulturenvanteri.com/yer/kurra-camii/>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026. Yapım tarihi hakkında kesin bir bilgiye sahip olunmamakla birlikte bu haliyle XIX. yüzyılda ikinci kez yapıldığı izlenimi vermektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Topbaş vd., a.g.e., s. 139-142.

Kocatepe gazetesinin 14 Kasım 1969 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı "Oruç Keyfi Bölümü – Yunan İstilasında Afyon'da Bir Ramazan" başlıklı yazıda, işgal yıllarında Afyonkarahisar'da yaşanan Ramazan günlerine etkisi açısından ele alınmaktadır. Haberde, General Trakopis'in şehre gelişi, yerli Rum ve Ermeni unsurların Enosis fikri doğrultusunda düzenledikleri gösteriler ve bu süreçte generalin dikkat çekici değerlendirmeleri ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca işgal döneminde³⁶ uygulanan güvenlik tedbirleri, Ramazan gecelerine dair kısıtlamalar ve şehirde hâkim olan gergin atmosfer ayrıntılı biçimde aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra, halkın korku ve baskı altında ibadetlerini yerine getirmeye çalıştığı, özellikle çocukların dahi bu ortamdan etkilendiği vurgulanarak, istiklalden yoksun bir dönemde Ramazan'ın manevi ikliminin nasıl zor şartlar altında yaşandığı ortaya konulmaktadır. Bunların bahsedildiği haber aşağıdadır:

"Kim ne derse desin, elem orduları başkumandanı General Trakopis'in insani bir kişi olduğunu yaptığım tespitler göstermektedir. Anadolu'daki Yunan mezalimini yerli Rum ve Ermeniler idare etmişler, Yunan silahlı kuvvetlerini tahrik maharetini göstermişlerdir. General Trakopis'in birinci kol ordusu devir aldığı gün, Afyon'da yerli Rumlarımız tarafından Katolik Kilisesi'ne davet ediliyor. General, daha evvel şehrin bütün sokaklarını dolaşarak bilgi almıştır. Yukarı Pazar Mescidi yönünden, kale eteğinde bulunan camiye kadar merdivenlere halılar döşeniyor. Bir elinde şarap, diğer elinde kadeh bulunan Rum kızları, renkli elbiseleri ile misafir generale ve maiyetine rakı ve şarap dağıtıyorlar. Vaktin geldiğini sanan bir sözcü, elleri zincirlerle bağlanmış Rum kızını göstererek Enosis fikrinin temsilini takdim eder. Sözde Türkler Rum azınlığa eziyet ediyorlarmış. Temsilin müteakip safhasında, efsunlu askerî beyazlar giymiş, peri kadar güzel kızların bileklerindeki zincirleri kopararak "Yaşasın (Zito) hürriyet ve Enosis!" diye bağışırlar. Rum sözcü tekrar ayağa kalkarak Türklerin hiç olmamışçasına harman yerine kadar sürgün yapılmasını vs. rica ediyor. İçkinin ve temsilin tesiri ile büyüklüklerini sandıkları general ayağa kalkarak: "Yavrularımızın temsilleriniz ve büyük misafirperverliğiniz beni ciddî olarak memnun etti; fakat şu hakikati derhal söylemek isterim: Bütün şehri dolaştım. En güzel evler sizlere aittir, zengin dükkânlar Rum hemşerilerimizin elindedir. Hakikî Türkler bu şehirde perişan ve acınacak bir hayat geçirirken sizler müreffeh bir yaşayış içindesiniz. Bu şehir adeta sizin sömürgeçiniz olmuş..." diye başladığı tarihî konuşmasının sonunda Rum ve Ermenilere ağır oturma ve taşkınlık göstermemelerini tavsiye etmiştir.

O yılın Ramazan'ında yine Trakopis'in bir emri umumiyesinde:

1-Türkler evlerinin önüne birer fener koyacaklar; zira akşamdan sonra hüviyeti meçhul kişilerin yaptıkları soygun ve yolsuz hareketler Yunan ordusuna mal edilemez.

2-Akşam ezanına müteakip, kolları özel işaretli olan devriyeler müstesna, hiçbir Yunan eri ve subayı karşı çıkamaz. Gece öldürülen Yunan subay ve erleri hakkında tahkikat açılmayacaktır.

Hakikaten korkusuz bir Ramazan geçirmiştik. Ordusu tahrik için devriyeleri üzerine yağlı su döken Ermeni aydınları, kurşun sıkan Ermeni kabileleri de bilahare meydana çıkarılarak Yunan Divan-ı Harbi'ne verilmişlerdir. Hakikat ne de olsa, istiklalsiz bir yurttaki ilk Ramazan çok gergin geçmiştir. Biz çocukların da takıldığımız büyüklerimiz, korkarak camiye girer, yine korkarak

36 Afyon ve havalisinin işgale maruz kalmasıyla Müslüman Türkler "kağnı arabaları" ile yanlarında götürebilecekleri kadar eşyalarını alıp buralardan göçe başladılar. Pek çoğu da yaya olarak göç etmek zorunda kalmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Turan Akkoyun, "Millî Mücadele'de Cephe Hududu Olarak Şuhud'daki Faaliyetler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 14/1, (1999), s. 79-100.

evlerimize dönerdik; çünkü her an ya bir Ermeni çocuğunun taşıyla ya da bir Rum kadınının hakareti ile karşılaşılıyordu.

General Trakopis, Afyon Garı'nda bulunan servis vagonlarında yüksek subaylara: "Türklerle iyi muamele edersek buralarda barınırız, eski halde bu topraklar bize mezar olur." demiş. Nitekim bu ileri görüşlü, yüksek dirayetli generalin düşündükleri, Yunan ordusunun başına gelmiştir.³⁷

Kocatepe gazetesinin 17 Kasım 1969 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı "Oruç Keyfi Bölümü: Eski Ramazanlar" başlıklı yazıda, geçmiş Ramazanların gündelik yaşamı ve toplumsal geleneklerinden bahsedilmektedir. Haberde, sokakların gaz fenerleriyle aydınlatılması, belediye görevlilerinin bu fenerleri düzenli olarak yakması ve mahalle halkının bakımına katkıda bulunması gibi şehir yaşamına dair unsurlar dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, iftar sofralarında misafir bulundurmanın bir gelenek olduğu, ani gelen misafirler karşısında komşuluk dayanışmasının devreye girdiği ve özellikle kadınların bu durumlarda gösterdikleri becerinin önemsendiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, Afyonkarahisar'a özgü yemeklerden bahsedilirken "Afyon'un belli başlı yemekleri ise haşhaşlı katmer ile vişne hoşafı veya ayva hoşafı idi." şeklinde bilgi verilmiştir. Sade iftar menülerinin zamanla yerini daha gösterişli ve abartılı sofralara bıraktığı ifade edilerek, eski Ramazanların ölçülü ve kanaatkâr yapısı ile sonradan ortaya çıkan tüketim anlayışı arasında eleştirel bir karşılaştırma yapılmaktadır. Buna dair Kocatepe gazetesi haberinde şu ifadeler yer verilmiştir:

"...Sokak fenerlerine her akşam biraz gaz konur. Bu sayede hiç olmazsa köşe başları aydınlatılırdı. Fenerleri yakan özel belediye memuru merdivenle gelip yakardı. Yağmur veya fırtınadan hasar gören köşe fenerlerini mahalle halkı tamir ettirirdi. Mescitlerde cemaat olmadığı için ekseri zamanlar boş kalsa da bilhassa hatimle teravih namazı eda edilirdi.

İftar yemeklerinde sofralarda hiç olmazsa bir misafir bulundurmak usuldendi. Bazı Asilzade veya Ağaların mutfak kazanları kaynayan ramazan sonuna kadar konaklarında birkaç sofralık misafiri bulunurdu. Bazen da habersiz baskın halinde misafirleri gelirdi. İşte o zaman ev sahibi müşkül durumda kalırdı. Hiç yoktan topa 5 dakika kala gelen 8-10 kişi için derhal yeniden yemek hazırlanırdı. Böyle baskın halinde misafir gelirdi. İşte o zaman ev hanımı tekse komşu kadını yardıma koşar, sofraya hemen katmer veya şepit yetiştirilirdi. Bu baskınlar hanımların birer imtihan safhalarıydı. Hazırlıksız yakalanmayan becerikli kadınlar ise kocalarını mahcup etmezlerdi.

Afyon'un belli başlı yemekleri ise Haşhaşlı katmer ile Vişne hoşafı veya Ayva hoşafı idi. Bazı şımarık zenginler gerek sahur gerekse iftar yemeklerini çoğaltarak şehrimizin eski geleneklerini bozmuşlardır. Menü eskiden; Çorba (Tarhana, Şehriye vs.), Yemek (Et yemeği, musakkalar, kebaplar vs.), Tatlı (Tel kadayıfı, Ekmek kadayıfı, Tulumba tatlısı, Kabak tatlısı vs.) olmak üzere bunlardan ibaretmiş. Yani üç, azami 4 kap olurlmuş: Yemek, Tatlı, Mevsimine göre hoşaf veya meyve...Şimdi ise: Çorba, Bütün et, Musakka, Envay çeşit zeytinyağlılar, kızartmalar, Börek, Baklava, Bamyas, pilavlara kadar sayabilirsiniz. Bu sonradan görgüsüzün getirdiği gelenekler ise hem keseye hem de mideye zararlıdır...³⁸

Kocatepe gazetesinin 19 Kasım 1969 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı "Oruç Keyfi Bölümü: Eski Ramazanlar" başlıklı yazıda, geçmiş Ramazanların dini ve kültürel atmosferi,

37 Kocatepe, 14 Kasım 1969, s.3.

38 Kocatepe, 17 Kasım 1969, s.3.

özellikle hafızlar ve hocalar üzerinden ele alınmaktadır. Haberde, dönemin tanınmış hafız ve din adamlarının Ramazan sofralarında önemli bir yere sahip olduğu, Hafız Osman'ın işgal sırasında ezan okumadaki kararlılığı ve cesareti dikkat çekici bir örnek olarak aktarılırken, Hafız Cemal'in etkileyici sesiyle mevlitlerde oluşturduğu güçlü etki de öne çıkarılmaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“...Afyon'un hoşsohbet kişileri, meşhur hocaları ve hafızları zengin ağaları tarafından kâpışılırdı. Bunlar sofraların baş köşelerini işgal ederlerdi. Yeniden yemekler, tenşirlere müteakip verilen temcit pilâvları içimizi ısıtırdı. Cennet mekân Çöp Hasan'ın Hafız Osman ve Hafız Cemal'in o kubbe parlatan seslerini şimdi duyar gibi oluyorum.

Çöp Hasan'ın Osman:

Burada bir hatıra ma dokunmadan geçemeyeceğim. Şehir Yunanlılar tarafından işgal edilirken ikinci vakti Hafız Osman Muhammediyeyi okumak üzere Ot pazarı cami minaresine çıkarken, arkadaşları mâni olmak isterler. “Bırak Osman şehir istilâ ediliyor. Dil bilmez bu gavurlar seni (Yunanlılara mukavemet edin) diye feryat ediyorsun sanarak bir kurşunla aşağı düşürürler» demişlerse de Hafız ısrar ederek «Tek bu yolda, Ezanı muhammediyi okurken şehit olayım» diye Minareye çıkar ve öyle yanık ile içten bir ezanı muhammediye okur ki istilacı Yunan ordusu önce dizginlerini çekerek durdurur. Sonra komutanı ile birliğin “Dur” işareti yaparak bu emsalsiz sestən uyanmış bir fani gibi silkinerek vazifesini yapan komutan yine ileri emrini verir. Hafız Cemal (Dondurmacı Cemal diyene alınırdı) o gençlik devirlerinde. Bir gün hafıza yakın bir yere oturmuş biz Ot pazar camisinde Mevlit dinliyorduk. Merhum öyle bir cihat okudu ki, ot pazar camisi kubbesinin çatladığına hâlâ hayret ederim. İşte o eski Ramazanları böyle hafızlar şenlendirirdi. Kabirleri nur olsun.”³⁹

Kocatepe gazetesinin 21 Kasım 1969 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı “Oruç Keyfi Bölümü: Hatıralarım ve Susamlı Ramazan Pidesi” başlıklı yazıda, geçmiş Ramazanların samimi ve paylaşımcı yapısı ile dönemin ekonomik şartları arasındaki farktan bahsedilir. Haberde, iftar davetlerinin yanı sıra sahur vakitlerinde de ani misafirliklerin ve birlikte hazırlanan katmer gibi geleneklerin sosyal dayanışmaya etkisi vurgulanmaktadır. Bunun karşısında ise artan hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısının özellikle çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmekte; küçük yaştaki çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak zorunda kalmaları üzerinden toplumsal değişim eleştirilmektedir. Yazı, susamlı Ramazan pidesi almak için kazançlarını hesaplayan çocuklar örneğiyle geçmişin neşeli Ramazanları ile günümüzün zorlukları arasında çarpıcı bir karşılaştırma yaparak nostaljik ve hüznü bir tablo ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“İftar davetlerinde olduğu gibi sahur sürprizleri de olurdu. Akşamdan hamur hazırlanır, ilk topta katmer yapılırdı. Mesela 3-5 arkadaş toplanarak bugün sahura bir arkadaşın evine gidiverirler. Emrivaki şeklindeki bu geliş samimiyet derecesine göredir. Yeniden hamur hazırlanarak katmer yetiştirilir.

İktisadi buhran, hayat pahalılığı ve bu iki afetin muhassalas olan “geçim zorluğu” bu neşelerimize amansız bir yumruk indirmiştir. Lâyük olduğu gıdayı alamayan yavrularımızın rengi soluk, dizleri dermansız ve dudakları kırıktır. Onlarda oynamak neşelenmek coşkunluğu değil,

“yarın ne yiyeceğim” düşüncesinin durgunluğu hakimdir.

Dün biri simit, diğeri süt satan iki mini mini yavru bizim pencerenin önüne oturup önce kazançlarını hesaplayıp sonra bu akşam evlerine birer susamlı Ramazan pidesi almağa karar verdiklerini duydum da gözlerim yaşararak eski Ramazanları ve çocukluk hatıralarımı düşündüm.”⁴⁰

Türkeli Gazetesinin 17 Haziran 1983 tarihli sayısında Behçetoğlu’nun kaleme aldığı “Eski Ramazanlar ve Anılar” başlıklı yazıda, yazarın çocukluk hatıraları üzerinden geçmişin kültürel yapısı anlatılır. Haberde, mahalle mektebi yılları, Kur’an tilavetleri, ilahiler ve dönemin eğitim hayatı ile aile içi anlatılar, masallar ve okuma alışkanlıklarının birey üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır. Ayrıca halk edebiyatı ürünleri ve Kerem ile Aslı gibi eserlerin yazarın duygu dünyasını şekillendirdiği ifade edilirken, küçük yaşta kaybedilen kardeşin ardından yaşanan derin acı metnin merkezinde yer almaktadır. Yazı, bu hatıralar aracılığıyla geçmiş Ramazanların yalnızca dini değil, aynı zamanda bireysel ve duygusal hafızada iz bırakan yönlerini ortaya koymaktadır. Buna dair Türkeli gazetesi haberinde şu ifadeler yer verilmiştir:

“...Mahalle mektebine (Huriye Hoca hanımın okulu) devam ederken büyük ablalarımızın okuduğu Kur’an-ı Kerim ve ilahiler çok hoşuma giderdi. Düşünlerdeki bilumum çalgılar beni mest ederdi. 10/10/1924 günü Gedik Ahmet Paşa ilkokuluna devama başladım. Aynı sene hocamız merhum Osman Hoca'nın Kıraatten bize ezberlettiği bir manzume hala hatırımdadır.

Güneş ufkun kenarından yavaş yavaş yükselirken

Köyün bacalarından yükselen dumanlar ufku sarıyor

Uyan çocuk uyan çekeceğin elbet zordur

Kaç aydır hep evde kaldın sazlardan düdük yapıp çaldın.

Ali Adet beye ait olduğunu sandığım bu manzumenin tamamı olması için yalnız hatırlayabildiğim kısımlarını yazdım. Yine o devirde Odun Sınıfı benim birçok manzumeleri ezberlediğim bir mekandı.

Annem ve Merhum Babam annemle anlattığı masallar ve bu arada söyledikleri maniler beni hayli ilgilendiriyordu. Kitaplardaki ve mecmualardaki resimler de beni hayli meraklandırıyordu. Annemin ev işlerine yardım ederdim. Annem de buna mukabil akşam bana ufak bir hikâye okuyuverirdi. Zabıta romanları, bilhassa Nat Pinkerton serilerini ancak annemin okumasından dinledim.

Halk masallarından bilhassa Kerem ile Aslı halk tesirinden kurtulamadığım bir eserdir. Küçük kız kardeşim Behice'nin zalim Kuşpalazı hastalığından ölümü beni çok üzmüştü. Ruhumu kavuran bu acı hala içimde sönmeyen bir kordur. Ölüm gününün ferdası eniştem merhum Vehbi Çizmecioğlu'na giderek yanımda götürdüğüm Kerem Kitabını verdim. Bu kitabın şiirlerinden ilham alarak kardeşim için bir ağıt yazıvermesini rica ettim. Hiç unutmam merhum gülerken hemen oracıkta bir şeyler karalayivermişti. Kaybolan bu kâğıt parçası bence bir hazineye daha kıymetli...

Aradan 26 sene geçtiği halde daha kardeşim için bir satır yazı yazamam. Nasıl çok şiddetli bir cereyan hoparlörü tıkayarak bize ses vermezse, kardeşimin anısı heyecanı da beni öylece

mermerleştirir."⁴¹

Türkeli gazetesinin 21 Haziran 1983 tarihli sayısında yayımlanan “Ramazan – Çocukluk Anılarımdan” başlıklı yazıda, geçmiş Ramazanların manevi, sosyal ve kültürel etkileri şiirsel bir anlatımla ele alınmaktadır. Metinde, Ramazan ayının bereketi, sahur ve iftar sofralarının zenginliği ön plana çıkarılırken; ayrıca çocukluk hatıraları üzerinden fenerlerle camiye gidiş, geleneksel yemekler ve sokakların hareketliliği gibi unsurlar detaylandırılarak geçmiş Ramazanların coşkulu ve paylaşımcı yapısı yansıtılmaktadır. İlgili haberde yer alan şiir aşağıda olduğu gibidir:

“Kalecik tütün, dumanı tatlı,
Sandıklı'dan geldi, konuk on atlı.
Kuyu'da hoşafı buz gibi oldu.
Miyane kavrulup, tavını buldu.
Lades tutuşulur sofrada hindi,
Tas kebabı şimdi ocaktan indi.
Baklava ve bamya kuyrukta bekler.
Sofra Duasında taze erikler.
Dokuzlu lambalar, şamdanlar yanar,
Sofrada yaşlılar, eskiden anar.
Çocuklar baklava, çabuk gelse der,
Mahalle imamı, “Tava eti” yer.
Leğen-ibrik gelir, sofraya toplanır,
Köpüklü kahveler, çubuklar yanır.
İmaret Türbede kaynardı kazandı.
İsterdik gitmesin, bolluk, Ramazan...”⁴²

Türkeli gazetesinin 23 Haziran 1983 tarihli sayısında yayımlanan “Eski Ramazanlar ve Anıları” başlıklı yazıda, geçmiş Ramazan geleneklerinden bahsedilir. Haberde, özellikle Ramazan ve bayram vakitlerinin belirlenmesinde önemli bir yer tutan top atışlarının Afyonkarahisar Kalesi’nden yapılması ve bu sesin çevre kasaba ve köylere kadar ulaşarak iftar vaktini haber vermesi dikkat çekmektedir. Ayrıca zamanla bu uygulamanın Hıdırlık Mevkiine taşınması ve şehir içindeki etkisinin değişmesi aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra, kalenin tarih boyunca farklı işlevler üstlendiği, geçmişte zindan olarak kullanıldığı ve buradan atılan topların bir haberleşme aracı olduğu belirtilmiş olup, bu yönüyle eski Ramazanların şehir kültürü ve tarih ile iç içe geçmiş yönlerini ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibi verilebilir:

“...Bu camdan başka şehrimiz hattatlarına ait birçok yazılar vermiştir. Bunların beher yaprağı bugün milyon değerindedir. Bende onları çelik dolaplarda ve kasalarda muntazaman

41 Türkeli, 17 Haziran 1983, s.3.

42 Türkeli, 21 Haziran 1983, s.3.

muhafaza ediyorum.

Eskiden Bayram ve Ramazan Top'ları, şehrimiz Kalesinden atılırdı. Top sesi çok uzaklardan duyulurdu. Ben şehrimize 22 km. mesafede bulunan Büyük Çobanlar kasabasında Afyon'dan atılan topla iftar ettiğimizi bilirim. Hatta Bolvadin ve Çay ilçelerinin bazı köylerinden topun sesi duyulmadığından oralarda Top'un ışığı ile iftar yaparlarmış.

Topun, Hıdırlık Dağı'ndan atılmasına Tiryakioğlu'nun Belediye başkanlığının son yıllarında başlanmıştı. Ark üstünde bir yangın barut ve mermi kovanları kulübesi yapıldıktan sonra buraya taşındı. Buradan atılan toplar şehrin çok yerinden duyulmadığı için senelerden beri birkaç yerden atılmaktadır.

Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun neşir organı olan "Belleten" dergisinin 1948 yıl ve 77-78. sayılarında Afyon Kalesi konulu makalemde neşrettiğim vechile Afyon Kalesi tarihten evvelki devirlerden beri tanınmakta olup, Titlaniyetle birlikte de buradan ateş yakılarak veya... Üstat Prof. Semavi Eyice, benim bu makalemde İngilizce olarak, 1973 de neşrettiği (Dunbarton Oaks Papers) de de bahsetmiştir. Bu İngilizce kitapta 20'den fazla Afyon Kalesine ait fotoğraf vardır.

Orta çağlarda Afyon Kalesinde bir zindan olup, zindana bir cezalı atıldığı zaman durumun diğerlerine ibret olması için kaleden top atılırmış. Bu sesi duyan ise, (Demek zindana bugün bir kişi daha atıldı) diye haberdar olurmuş. Ramazan aylarında bu ceza topu, öğle üzeri atıldığından Ramazan ve Bayram topları ile karıştırılmazmış...''⁴³

Türkeli gazetesinin 24 Haziran 1983 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı "Eski Ramazanlar ve Anıları" başlıklı yazıda, Ramazan gelenekleri ile Afyonkarahisar Kalesi etrafında şekillenen tarihî ve toplumsal etkilere değinilir. Haberde, Ramazan ve bayram toplarını atmakla görevli "Topçu Hoca" ailesinin nesilden nesile aktardığı görev ve bu ailenin şehir hayatındaki yeri vurgulanmaktadır. Ayrıca, geçmişte Ramazanlarda çalışma hayatının aksatılmadığı, insanların günlük düzenlerini sürdürdükleri belirtilerek, günümüzde ortaya çıkan alışkanlıklarla karşılaştırma yapılmaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibi verilebilir:

"...Topçu Hoca, Selçuklulardan sonra, Osmanlı devrinde, bu topu mahmadden yalnız bir aile varmış. Babadan oğula devredip gelirlermiş. Eskiden kalede Mescit, ev, kulübe, muntazam su sarnıçları vs. varmış. Görevli aile ise Kalede ikamet ederlermiş. Devlet Hastahanesi Operatörü Sayın Dr. Ahmet Özkoçak'ın pederi "Topçu Hoca" da bu sülaledendi. Devrinin ulemasından olan bu bilgili hoca hatıra kitapları yakın tarihe kadar muhafaza edilmekte idi. Bu hocadan bir aralık bana Prof. Kâmil Miras'ta bahsetmişti.

Kale Zindanı ve Karaderili: Yine Orta Çağ'da Mollaoğlularının derebeylikleri zamanında, Afyon Kalesi zindanına Karaderi lakaplı bir saki atılıyor. Burası çok mazbut olduğundan Karaderi'nin başka bir ilden buraya gönderilmiş olması muhtemel!

Topçu ailesi aynı zamanda Kalenin nöbetinde de dururlarmış. Karaderi cesur, Mert asil bir kimse imiş. Topçu ailesi de buna çok iyi muamele ederlermiş. Karaderi'nin idam edilmesine Topçu ailesi de çok üzölmüş. İdam edileceği günün akşamı, Topçu ailesi Karaderi'ye zengin bir sofraya hazırlarlar. Bu mert insan; Allah'ta biliyor ya, ben ne hak vere asılacağım. Ne yapalım Kader'de

bu da varmış — dedikten sonra sofraya hizmet eden kadınlar için teşekkür ettikten sonra, “Bir çocuğunuz olursa ismini Karaderi koyun, Hiç olmazsa ismim biraz yaşasın” demiş. Hakikaten doğan bir çocuğun ismine Karaderi ismi veriyorlar. Bu isim iki asırdan beri günümüze kadar yaşamaktadır.

Topçuoğlu ailesinin içinden öyle çevik kişiler yetişmişti, sahurda ilk topu atar Kaleden iner Evinde yemeğini yer Tekrar çıkararak son toplarını atarmış. O tarihlerde Kale'nin merdivenleri düzgünmüş.

Kaleye çıkıldığı zaman O sessizlik içinde kale eteğindeki evlerden Ahmet Kalkıyor mu vs. gibi konuşulanlar Kale'den duyulurmuş.

Son senelerde Orucu uykuya tutturanlar çoğalmıştır. Eski devirlerde Ramazanlarda işler çok az aksarmış. Öğleye kadar uyunup öğleden sonra çarşıya çıkmak ve dükkân açmak... Sonradan alışılmış nesnelerdir...”⁴⁴

Türkeli gazetesinin 26 Haziran 1983 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı “Eski Ramazanlar ve Anılarım” başlıklı yazıda, geçmiş Ramazan gecelerinin ibadet, eğlence ve şehir yaşamı iç içe ele alınmaktadır. Haberde, iftar sonrası konaklarda veya camilerde kılınan teravih namazlarının ardından düzenlenen gezekler⁴⁵ ve eğlencelerin sabaha kadar sürdüğü, kadın ve erkeklerin bu etkinlikleri ayrı ortamlarda gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Ayrıca camilerin yoğunluktan dolayı yetersiz kalması, mahalle halkının camileri temizlemesi ve sokakların gaz fenerleriyle aydınlatılması gibi ayrıntılarla dönemin toplumsal düzenine değinilmektedir. Bunun yanı sıra, geçmişteki Ramazanların hem ibadet hem de sosyal hayat açısından zengin bir yapıya sahip olduğu ortaya konulmaktadır. Buna dair haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

“...Tabip Behçet'in evinde, Alibey, Turunçoğulları veya Bakıoğlu konaklarında iftar yemeği yendikten sonra, ya konaklarda veya toplu halde civar camilere gidilerek Teravih namazı kılınır. Namazdan sonra gezekler, eğlenceler tertip edilirmiş. Kadın ve erkeklerin ayrı ayrı evlerde yaptıkları bu eğlenceler sabaha kadar devam eder. Sabah ezanı okununca tekrar camiye gidilir. Cami dönüşünde ise çoğu yerlerde işbaşı yapılır. Ağa ve Bey tabakası ise tekrar yatarak öğle namazına kadar uyurlarmış.

Çoğunlukla camiler, cemaati almaz. Evlerden getirilen hasır ve halılar üzerinde namaz kılınırdı. Ramazan gelmeden evvel ise mahallenin kadınları tarafından camiler esaslı şekilde temizlenir. Yıkanır. Halılar silkilirdi. Eskiden köşe fenerlerine konan ölçülü gaz, sabah ezanı okunurken sönerdi. Sokak feneri bizim evin köşesinde yanardı. Fenercinin ise kavak ağacından yapılmış bir merdiveni vardı. Omuzunda merdiveni, elinde teneke gaz ibriği ile gelir. Kimseden yardım istemeden hemen merdiveni dayar, yukarı çıkar. Önce lambanın bacasını siler. Gazını koyar. Sonra aynı hızla lambayı yakar. Başka bir köşe fenerine koşardı. Hava kararmadan bunların ikmal edilmesi şarttı. Camiler ise kandil ve mumlarla aydınlatılırdı. 1925'te şehir cereyana kavuştuktan sonra ise kandillerin çanaklarına mini ampuller konarak camilerimizin estetik güzelliğinin bozulmamasına gayret edilmiştir. Şehir mahyalarla süslenirdi. Hatta benim

44 Türkeli, 24 Haziran 1983, s.3.

45 Yerel halkın bir araya gelip sosyalleştiği, kültürel bağlarını güçlendirdiği önemli bir etkinliktir. Özellikle kış aylarında düzenlenen bu gece, köylerdeki dayanışma ve birlikteliğin simgesi olarak kabul edilir.

aklın ermez. Minareden minareye ip çekerek petrol kandilleri ile süslenirmiş...’’⁴⁶

Türkeli gazetesinin 27 Haziran 1983 tarihli sayısında Behçetoğlu’nun kaleme aldığı “Eski Ramazanlar ve Anılarım” başlıklı yazının devamında, geçmiş Ramazan gecelerinin gündelik yaşam ve sosyal ilişkiler içindeki yerinden bahsedilir. Haberde, camilere muşamba ve teneke fenerlerle gidilmesi, bu fenerlerin kullanım şekli ve dönemin aydınlatma araçları önemli ayrıntılar olarak aktarılmaktadır. Ayrıca kış aylarına denk gelen Ramazan gecelerinde kızak eğlenceleri, sahura kadar süren sosyal faaliyetler ve komşular arasında gerçekleşen sürpriz sahur ziyaretleri ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca ani gelen misafirler karşısında ev sahiplerinin ve özellikle kadınların hazırlık becerileri ile komşuların yardımlaşma içinde hareket etmesi, dönemin güçlü dayanışma kültürünü yansıtan önemli bir unsur olarak belirtilmektedir. Bunların bahsedildiği haber aşağıda yer almaktadır:

“...Camilerimize veya evden eve muşamba fenerlerle gidilir. Camiye varılınca herkes mumunu söndürdüğü muşamba veya teneke fenerini ayakkabısının üzerine kordu. Ben çoğunlukla Mehmet Amcamın 1915'te Polonya'dan getirmiş olduğu çelik bir fenerle camiye giderdim. İcabında ceketinizin cebine takılabilen bu kesme camlı gür ışıklı Petrol lambaları Devlet Demir Yolları — Anadolu Bağdat hattında da kullanılmağa başladı. Gerisine ışık vermediğinden halk arasında bunlara «Hırsız Feneri» de derlerdi.

Kışın gelen Ramazan geceleri daha eğlenceli olurdu. Arkadaşlar. Kızaklarımızı alarak (Oturak) Ören bağ mahallesinin Atlanbaç mevkiine giderdik. Çoğu zaman kadınlarımız da kendi aralarında kızak sporu yaparlardı. Salepler, Bozalar hazırlanır. Katmer saçları ocağa konurdu. Çoğu zaman Sahura kadar uyunmazdı. Bazanda yakın akrabalar ve komşular habersizce sahurda birbirlerine baskın yaparlardı. Meselâ gece yarısından sonra bir komşuya 10 kadar erkek misafir sahur yemeği Katmer yemeğe gelebilirlerdi.

Evin hanımı hemen çabucak 10 kişilik Katmer, Yufka böreği, hoşaf, bükme. Ağzı açık vs. hazırlayarak kadınlığını, becerikliliğini gösterirdi. Laf aramızda baskına uğrayan ev, komşu kadınları tarafından hemen takviye edilir. Komşular kendi pişirmiş oldukları katmer, börek vs. alarak komşularına yardıma giderlerdi...’’⁴⁷

Türkeli gazetesinin 29 Haziran 1983 tarihli sayısında Behçetoğlu’nun kaleme aldığı “Eski Ramazanlar ve Anılarım” başlıklı yazının devamında, geçmiş Ramazanların sofraları, misafirlik anlayışı ve ilmi sohbetlerine değinilmektedir. Haberde, sahur sofralarının zenginliği, ev sahiplerinin ve özellikle kadınların hazırlık konusundaki maharetlerinin sosyal itibarla bağlantılı olduğunu, bunun yanı sıra dönemin ileri gelenleri, âlimleri ve eşrafının bir araya geldiği toplantılarda ilmî ve toplumsal meselelerin konuşulduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Müslümanlar ile Ermeni ve Rumlar arasındaki karşılıklı saygı ortamı, “*Ermeniler Türklerin, Türkler ise Ermenilerin dini bayramlarını kutlarlarmış. Hiçbir Ermeni sokakta sigara içmez, yemek yemez ve su içmezmiş. Ramazan’da hatta oruç tutanlarda olurmuş. Bu derecede birbirlerine saygılı imişler.*” şeklinde aktarılmakta; bu huzurlu yapının işgal yıllarıyla birlikte bozulduğu belirtilmektedir. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“...Yerden bitmişçesine sofralara bir şeyler konurdu. Evin Reisi ise ertesi gün, arkadaşlarının

46 Türkeli, 26 Haziran 1983, s.3.

47 Türkeli, 27 Haziran 1983, s.1.

arasında, alını dik dolaşırdı. Hanımı beceriksiz olan veya yardım yapılmayan kadınların kocaları ise, sohbetlerde pek fazla konuşamazlardı. Bu yüzden karısını boşayanlar dahi olmuştur. Katmer çevirmede, Yufka kaplamada usta kadınlar vardı.

Tabib Behçet Beyin evinin kadrosu aşağı yukarı belli olduğundan böyle yarışmalar olmazdı. Devrin doktorunun yanına ancak bilim adamları veya eşraf-ı memleket toplanırdı. Çoğu zaman ağalar ve Beyler de şehrin bu bilim adamının davetine icabet etmişlerdi. Halen ayakta duran bu salonumuzun 8 penceresi vardı. Yemekten sonra misafirler maketlere serilmiş minderlere otururlar. Çubuklar yakılır. Ocağa yeni kütükler atılırdı. Bu toplantılara, Şehrimiz Ermenilerinin lideri Işılolu (çok zengin. Pariste villası varmış.) Esat Efendi, Çerçel ailesinin büyük babaları. Mollaoğlu Şeyh Paşa. Turunçzadeler, Ali beyler. Bakı oğullarının dedeleri vs. toplanırlarmış. İlmi şeyler Dünya ahvali konuşulurlar Kirami ve Tahsin Molla da misafirlere hizmet ederlermiş.

Sabah ezanından biraz evvel, Sahur yemeği yenir. Toplu halde Ot pazarı Mevlevi Türbesi, Akmesic Camilerinden birisine gidilir. Cami çıkışında ise herkes kendi evine gidermiş. Bu toplantılar işte böyle Bayrama kadar devam edermiş.

Babaannem Zekiye Ninemin (Görktan) anlattığına göre Ağalar Arabaları veya atları ile gelirlermiş. Seyislerde aşağıdaki odada sahur sofrasında ayrıca yemek yerlermiş. Atlara binilmesi için o tarihlerde evlerin önünde binek taşları varmış. Behçet dedemin mermerden özel surette yapılmış binek taşı ise halen mevcuttur.

1914'te Afyonda 277.659 Müslüman, 632 Rum ve 7.439 Ermeni varmış. Ermeniler Türklerin, Türkler ise Ermenilerin dini bayramlarını kutlarmış. Hiçbir Ermeni sokakta sigara içmez, yemek yemez ve su içmezmiş. Ramazan'da hatta oruç tutanlarda olurmuş. Bu derecede birbirlerine saygılı imişler. Ta ki Afyon 1921 de Yunanlılar tarafından istila edildikten sonra durum değişmiş.

Ramazan ayı süresince Meyhaneler, eğlence yerleri aşçılar kapalı kalırmış. Oruç yiyen görülürse şer'i cezadan başka bir de mahalle halkı tarafından dövülürmüş. Rum ve Ermeniler ise çok gizli olarak ancak evlerinde yemek yerlermiş.

İkinci namazını müteakip hemen her camide Hafızlar Kur'an-ı Kerim kıraat ederlerdi. Sesi güzel Hafızların bulunduğu camiler ise daha kalabalık olurdu. Ramazan süresince komşu illerimizden ünlü hafızlar gelir. Şehrimizde kalırlardı. Meşhur din bilgini Çorumlu Hacı Mustafa Efendi bile şehrimizde birkaç ramazan kalmıştır. Keza yine şehrimize bu ay içinde gelen ünlü vaizlerimiz ise çok kalabalık olarak takip edilirdi.

Merhum Edip Ali Bakı Hocamız, Emekli olduktan sonra camileri bilhassa Hafızları takip ederdi. Çoğu zamanda beni yanından ayırmazdı. İkinci namazından sonra hafızları takip ederdik. İki asır evvel yaşamış ünlü vaizlerden Yanbolu Mehmet Efendi (Emekli öğretmen Mehmet Ali Yanbol'un dedesi (Zekiye Ninemin babası) çoğunlukla Kur'a camisinde vaaz dermiş. Son zamanlarda çok ihtiyarladiğından Camiye sedye ile getirirlermiş...''⁴⁸

Türkeli gazetesinin 30 Haziran 1983 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı "Eski Ramazanlar ve Anılarım" başlıklı haberde özellikle dönemin tanınmış vaizleri ve hocalarının camilerde verdikleri vaazların halk üzerindeki etkisi vurgulanırken, yazarın bu konuşmaları takip ederek kayıt altına alması dikkat çekmektedir. Buna dair gazete haberinde şu ifadeler yer

verilmiştir:

“...Son senelerin Vaizlerinden ise, Ciğer Köşem Ahmet Hoca, Müftü Hüseyin Bayık, Bekir Gümüş ilk aklıma gelenlerdendir.

Son senelerde Bekir Gümüş, Yoncaaltında vazetmeye başlamıştı. Ben bütün konuşmalarını takip ederdim. Not alır o devrin mahalli gazetelerinde neşrederdim. İlgide görürdüm. Hocamızı, konuşması anında daima bana bakardı. Süratli konuştuğu zaman notumu yetiştiremezsem başımı kaldırırdım Hocam tekrar anlatırdı. Bu şekilde anlaşıyorduk. Hele Ciğer köşem Ahmet Hoca'nın konuşmalarını hiç kaçırmazdım. Bir ara, cümlesi merhum olan Ömer Feyzi Atabek (Lise Riyaziye hocası) ve Cemal Eğretli hocamızda camilerde konuşma yapmışlardı. Balkan Savaşından evvel Eski Afyon Milletvekillerinden Prof. Kâmil Miras'ta yine Yoncaaltı caminde hayli vaizlik yapmıştır...”⁴⁹

Türkeli gazetesinin 1 Temmuz 1983 tarihli sayısında Behçetoğlu'nun kaleme aldığı “Eski Ramazanlar ve Anılarım” başlıklı yazının devamında, Ramazan ayı çerçevesinde Fahrünnisa Zeyd ile yaşanan hatıra üzerinden bireysel ve duygusal bir anlatım sunulmaktadır. Haberde, sağlık sorunları nedeniyle oruç tutamayan prensesin bu durumdan duyduğu üzüntü ve manevi hassasiyeti ön plana çıkarılmakta; doktor tavsiyeleri doğrultusunda hareket etmesine rağmen Ramazan'a olan bağlılığını koruduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, birlikte iftar etme teklifi, samimi sohbetler ve vedalaşma anındaki duygusal ifadeler aracılığıyla, Ramazan'ın yalnızca ibadet değil, aynı zamanda içsel bir bağlılık ve manevi özlem duygusu taşıdığı ortaya konulmaktadır. Yazı, bu yönüyle kişisel bir hatıra üzerinden Ramazan'ın birey üzerindeki derin etkisini ve dini hassasiyetlerin önemini yansıtmaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“...İkinci ezanı okunuyordu. Üzgündü. Sessizce ezanı dinledi sonra gözleri yaşararak bana: “Bugün Ramazan'ın onu galiba. Üzgünüm çünkü ben oruç değilim.” diye konuştu. Galiba ülserden mustaripmiş. Hitler’inde doktoru olan, Viyanalı dünyaca meşhur doktor. Ressamımıza:

“— Sen İslam’sın. Oruç tutmayacaksın, günün muayyen saatlerinde insan Midesine birkaç damla asit damlarmış. İşte o zaman mide iç zarını zedelermiş. vs. Onun için doktor. Ressamımıza “Miden hiç boş kalmayacak. Hemen her saat birkaç lokma bir şey yiyeceksin.” tavsiyesinde bulunmuş. Prenseste bu tavsiyeye uyarak, her saat başı yarım elma, armut vs. yermiş.

Bana ailesine ait bazı fotoğraflar göstererek, izahatta bulundu. Bir de kendisinden bahseden İtalyanca mecmua armağan etti. Bana önce iftarı beraber yapmamızı teklif etti. “Evden beklerler.” mazeretim üzerine bir kutu çikolata verdi. Otel holüne kadarda beni uğurlarken. “Ulu Tanrı bana başka bir hastalık verseydi de oruçlarımı bırakmasaydım.” diye içini çekti...”⁵⁰

Odak gazetesinin 5 Ocak 1999 tarihli sayısında yayımlanan “Nerede o eski vakıflar?” başlıklı haberde, Gedik Ahmet Paşa Vakfı’nda, Kur’an okunması, nafile ibadetlerin yapılması ve özellikle mübarek günlerde oruç tutulup sevabının vakfa bağışlanması için görevliler tayin edildiği belirtilmektedir. Bu durum, vakıfların dini hayatın sürekliliğini sağlamada aktif rol üstlendiğini göstermektedir. Bahsedilen haber aşağıdaki gibi verilebilir:

“...Vakıf için mübarek günlerde oruç.

Günümüzdeki vakıflarda olmayan bir özellik ise geçmişin tozlu rafları arasındaki kayıtlarda

49 Türkeli, 30 Haziran 1983, s.3.

50 Türkeli, 1 Temmuz 1983, s.3.

ortaya çıktı. La İlahe İllallah sözünü makamla okuyup sevabını vakfın ruhuna hediye etmek için 10 tehlilhan tutulur ve her birine 1'er dirhem, her gün nafile namaz kılmak ve sevabını vakfın ruhuna hediye etmek için 1 salih erkeğe 3 dirhem, mübarek günlerde oruç tutarak sevabını vakfın ruhuna hediye etmek için 1 müteverriye 2 dirhem, Lazkiyedeki dükkanlar arasında yaptırılan mescitte görevli İmam'a 3 dirhem ödenirdi.

Eski Vakıflar⁵¹ farklı idi.

Gedik Ahmet Paşa'nın bu vakfiyesi bize 15. asır Osmanlı Türkiye'sinin küçük bir şehri olan Afyonkarahisar'daki dini ve sosyal hizmetleri açıklayan küçük bir kesit olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakıf eserler Türk-İslam toplumunda o kadar gelişmiş ve çoğalmıştı ki, cemiyetin hangi sahasına bakılacak olursa orada karşımıza bir vakıf çıkmakta olduğu görülmektedir. Günümüz vakıflarına bakıldığında, eski vakıfların günümüzdeki vakıflarla farklılığı açıkça görülmektedir... ”⁵²

2. Afyonkarahisar'da Ramazan Yardımları

Ramazan ayı, İslam dünyasında olduğu gibi Afyonkarahisar'da da toplumsal dayanışmanın, maneviyatın ve paylaşmanın ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Çalışmanın diğer bölümünü Afyonkarahisar'da Ramazan münasebetiyle yapılan yardım faaliyetlerinin basına yansısı oluşturmuştur. Bu bağlamda derneklerin yardımları önemli bir tutmuştur. Ayrıca yerel yönetimler tarafından yapılan yardım faaliyetleri gelenekselleşmiş bir boyut taşımaktadır.

Haber gazetesinin 3 Eylül 1945 tarihli sayısında yer alan “Fakirlere Yardım Cemiyeti” başlıklı haberde Afyonkarahisar'da bulunan Fakirlere Yardım Cemiyeti'nin Ramazan ayında yapacak olduğu yardımdan bahsedilmiştir. Ayrıca kış mevsimi sebebiyle para toplanacağı bildirilmiş ve Ramazan ayında manevi olarak yardımlaşmanın önemli yer aldığını ortaya koyulmuştur. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Fakirlere yardım cemiyeti

Şehrimiz fakirlere yardım cemiyeti ramazan münasebetiyle çalışmalarına başlamış ve kış yardımı için para toplamakta bulunmuştur.”⁵³

Türkeli gazetesinin 7 Aralık 1968 tarihli sayısında yer alan “Yardım Sevenler Derneği⁵⁴ Yiyecek Dağıtacak” başlıklı haberde Afyonkarahisar'da bulunan Yardım Sevenler Derneğinin ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunacağı bildirilmiştir. Ayrıca sayı verilip bu yardımların miktarı ve çeşitleri “300 aileye beşer kilo un, ikişer kilo vita, üçer kilo şeker, ikişer kilo sabun, ikişer kilo pirinç, birer kilo zeytin dağıtılmasına başlanacaktır...” ifadeleri ile belirtilmiştir. Manevi birliğin sağlandığı bu ayın kış mevsimine denk geliyor olmasıyla yapılacak gıda yardımının halkı derinden

51 İslam Hukukunda önemli yere sahip olan vakıflar Osmanlılar için de hayli önem arz edip, iktisadi ve sosyal yönden de önemli görevler icra etmiştir. Afyonkarahisar vakıflarını, avarız vakıfları, hayri vakıflar ve aile vakıfları olarak üç şekilde incelemek mümkündür. Detaylı bilgi için bkz. Halime Yiğit ve Murat Öntü, “XVIII. Yüzyıl'da Afyonkarahisar'daki Eğitim Kurumları, Vakıflar ve Vakıf Görevlileri (Hurufat Defterlerine Göre)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, (2021), s. 139-155.

52 Odak, 5 Ocak, 1999 s.5.

53 Haber, 3 Eylül, 1945 s.1.

54 Türkiye Yardım Sevenler Derneği Millî Mücadele sonrası merkez Ankara olmak üzere Mustafa Kemal Atatürk desteği ile kurulmuştur. Derneğin farklı şehirlerde şubeleri açılmıştır. Bunlardan birisi de Afyon Yardım Sevenler Derneğidir. Detaylı bilgi için bkz. Türkiye Yardım Sevenler Derneği, <https://www.tysd.org.tr/tarihce/>, Erişim: 20.05.2026.

sevindirdiği vurgulanmıştır. Buna dair gazete haberinde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Yardım Sevenler Derneği Yiyecek Dağıtacak

Şehrimiz Yardım Sevenler Derneği, fakir halka yiyecek dağıtmaya başlayacaktır.

Belediyenin bir odasında yapılmakta olan yiyecek dağıtımında 300 aileye beşer kilo un, ikişer kilo vita, üçer kilo şeker, ikişer kilo sabun, ikişer kilo pirinç, birer kilo zeytin dağıtılmasına başlanacaktır.

Mübarek ramazanda ve kışın şiddetli günlerinde yapılan bu dağıtım derin memnuniyet uyandırmıştır.”⁵⁵

Türkeli gazetesinin 30 Aralık 1969 tarihli sayısında yer alan “Camiye Elektrik Aldı” başlıklı haberde Afyonkarahisar ilinin Dazkırı ilçesinde vuku bulan bir yardım konu aldığı görülür. Haberde bahsedilen yardımsever Hacı Ayşe Sönmez’in yardımlarının devamlılığı vurgulanarak yaptırmış oldukları cami ve minareye elektrik de aldığı belirtilmiştir. Birlik ve beraberliğin had safhada olduğu mübarek Ramazan Bayramı öncesinde yapmış olduğu yardımın önemi dile getirilmiştir. Ayrıca Hacı Ayşe Sönmez’in bu yardımseverliği karşısında halkın memnuniyetinin de arttığı gözlemlenmiştir. Bahsedilen haber aşağıda yer almaktadır:

“Camiye Elektrik Aldı

Dazkırı (Hususi)

İlçemizde hayırseverliği ile tanınan Hacı Ayşe Sönmez daha önceleri yaptırmış oldukları Cami ve Minareye Bayramdan önce Elektrik tesisatında alarak döşetmiş ve Cami nura kavuşturmuştur. Hacı Ayşe Sönmez’in bu hayırseverliği çevrede memnunlukla karşılanarak Bayramda tebrik edilmiştir.”⁵⁶

Kocatepe gazetesinin 29 Kasım 1969 tarihli sayısında yer alan “Behçetoğlu” mahlası ile kaleme alınan “Oruç Keyfi Bölümü: Yardım Sevenler Derneği” başlıklı haberde, Ramazan ayında gerçekleştirilen sosyal yardımlaşma çalışmalarına değinilir. Haberde, Afyonkarahisar’da faaliyet gösteren Yardım Sevenler Derneği’nin özellikle ihtiyaç sahiplerine gıda ve yakacak yardımı ulaştırmak için yoğun bir çalışma yürüttüğü, dernek üyelerinin büyük fedakârlıkla görev aldığı belirtilmektedir. Özellikle dernek üyelerinden olan kadınların başarısı yazar tarafından “*Derneğin demirbaş üyesi bulunan sayın bayanlar baylardan ziyade hürmete lâik kişilerdir.*” sözleri ile vurgulanmıştır. Un, şeker, pirinç, yağ ve kömür gibi temel ihtiyaçların fakirlere dağıtılması, Ramazan’ın paylaşma ve dayanışma ruhunun somut bir örneği olarak görülmektedir. Ayrıca yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşabilmesi için titiz araştırmalar yapıldığı belirtilerek, derneğin bu konudaki hassasiyeti ön plana çıkarılmaktadır. Bunların yer aldığı haber aşağıdaki gibidir:

“Oruç Keyfi Bölümü Yardım Sevenler Derneği Yazısı Yazar: Behçetoğlu

Afyon ilinde 300 ü camilere ait 500’e yakın dernek var. Bunlar içerisinde en faali olan Yardım Sevenler Derneği ile bil mecburi bir haftadan beri çalışmaktayız. Derneğin demirbaş üyesi bulunan sayın bayanlar baylardan ziyade hürmete lâik kişilerdir. Kusuruma bakmayın (bu değerli

55 Türkeli, 7 Aralık 1968, s.1.

56 Türkeli, 30 Aralık 1968, s.1.

bayanlar kaybolurlarsa kocalarına bahşış olarak veririm) demekle, Değerlerini teslim etmiş oldum sanırım.

Hayır ve sevabı birbirlerinden önce kapışmağa koşuyorlar. Un, Şeker, pirinç çuvallarını naklediyorlar. Taşıyorlar, Vita yağı kutularını naklediyorlar. Daha evvel kart tevzi ettikleri şehrimiz fakirlerine Ramazan hediyelerini veriyorlar. Bu ramazan yapılan yardımın tutarının 30 bin rakamına yaklaştığını söylersem faaliyetin nispetini izah etmiş olduğumu sanırım. Zira daha evvel bu fakirlerin evlerine kömürleri de gönderilmiştir.

Fakir tespiti hakikaten çok zor. Biz de her şeyin sahtesinin çoğaldığı gibi sahtekârın da tam olarak tespiti dernek elemanları ve bilhassa Başkan Nurinnisa Hanım hakikaten bir yenilik yaratmışlardır.

Maalesef muhtarlar bu işi dürüst olarak bildirmiyor. Bir muhtardan yardım yapılmak için Fakirlerin listesi istendiği zaman yalnız kendi akrabalarının isimlerini vermiştir vs.

Bu defa dernek mensupları istihbarat suretiyle fakir olduğu bildirilen vatandaşların evlerine ani olarak baskın yapıyorlar. Malum fakir evi belli olur. Hakikaten evinde yiyecek maddesi, yakacak kömürü ve lüks eşyası bulunmayan kişi elbette fakirdir. Hemen oracıkta bir kart doldurarak kendisine veriyorlar. Fakirlik iddiasında bulunanların, Mali durumunu, Kimler tarafından yardım gördüğünü mahirane bir şekilde tespit edebiliyorlar... ”⁵⁷

Kocatepe gazetesinin 30 Kasım 1969 tarihli sayısında yer alan “Behçetoğlu” mahlası ile kaleme alınan “Oruç Keyfi Bölümü: Yardım Sevenler Derneği” başlıklı yazının devamında özellikle Ramazan ayında mahalle mahalle düzenlenen dağıtım sistemiyle fakirlere hazırlanan yardım torbalarının ulaştırıldığı, dernek bünyesinde görev alan kadınlardan Başkan Nurinnisa Kurtbaş, Meserret Aygen, Mahi Nur Güngör, Sabahat Özkul, Fikriye Bozca gibi isimlerin büyük bir özveriyle çalıştığı ifade edilmektedir. Gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesinde titiz araştırmalar yapıldığı belirtilmekle birlikte yüzlerce kişiye gıda ve giyecek yardımının ulaştırılması, Ramazan ayının yardımlaşma, merhamet ve sosyal sorumluluk duygularını güçlendiren yönünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibi verilebilir:

“Oruç Keyfi Bölümü Yardım Sevenler Derneği Yazısı Yazan: Behçetoğlu

Mahalleler Alfabe sırası ile diziye konmuş. Akmescit, İmecik, Aksaraylı, Bedrik, Burmalı vs. gibi okunan mahalle mensupları bir kapıdan ambara giriyorlar, imza verip, imzalarını mühürlerini veya Parmak izlerini verdikten sonra kendileri için hazırlanan torbaları alıyorlar.

Samimiyetle, Başkan Nurinnisa Kurtbaş ayakta uğraşüyor. Yanında “Türkeli” gazetesi sahibi Meserret Aygen kayıtlarını kapattıktan sonra kartı Mahi nur Güngör'e veriyor. Renkli kalemle iptal edilen kart özel bir yere konuyor. Ekseriyetle, Bayan Genel giriş kapısını, Sabahat Özkul ise çıkış kapılarını idare etmektedir. Sabahlı akşamı da zaman zaman nöbet değişmektedirler.

Toplumdaki fakirlerin hakiki fakirlerini tespit için, erkeklerden ziyade bu şekildeki kadın topluluklarını tercih etmek daha yerinde olur. Zira hakikaten tahkikat sathi değil derinliğinedir.

Bizde Darülaceze gibi teşekkülleri, yurt çapında yaymak ve bilhassa 60 yaşını aşan çalışamaz hale gelen vatandaşları buralarda barındırmak hususunda çok geç kalmışız. Yürekler acısı manzaralar. Dünyada kimsesi kalmamış ihtiyar kalkıp gelmiş. Yardım yapıldı ama bunu kim

pişirecek? hakikaten acı. Derneğin faal üyelerinden sayın Bayan Fikriye Bozca Hoca hanım bir araba buldurarak ihtiyar kadını araba ile evine göndertti. Fakat aldığı yağı kim yemek yapıp bu ihtiyarın önüne koyacak, acı çok acı.400 kadar fakire 5 parçadan 2000 parça yiyecek, giyecek eşyasının taksimi tevzii, bu hayır sever hanımlarımızın elinden geçmiştir.”⁵⁸

Kocatepe gazetesinin 2 Aralık 1969 tarihli sayısında yer alan “Behçetoğlu” mahlası ile kaleme alınan “Oruç Keyfi Bölümü: Yardım Sevenler Derneği” başlıklı yazının son bölümünde, şehirde yaşayan ihtiyaç sahiplerinin ağır yaşam koşulları aktarılırken, bazı hayırseverlerin yardımda bulunduğu, dernek üyelerinin ise kendi imkânlarını da kullanarak yaşlı ve muhtaç kişilere destek sağladığı anlatılır. Özellikle yaşlı fakirlerin evlerine ulaştırılması ve günlük ihtiyaçlarının karşılanması için gösterilen çaba, Ramazan ayının merhamet ve paylaşma ruhunun somut bir yansıması olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yazıda, şehirde kimsesiz ve düşkünler için kalıcı sosyal kurumlara ihtiyaç duyulduğu belirtilerek, yardımlaşmanın yalnızca geçici değil kurumsal bir boyuta taşınması gerektiği ifade edilmektedir. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Oruç Keyfi Bölümü Yardım Sevenler Derneği yazısı Yazan: Behçetoğlu

Şehrimizin derinliklerinden bulunup çıkarılan bu fakirlerin halleri cidden hazindir. Bunun yanı sıra zenginlerin kayıtsızlığı, çok azının ise yardım elleri uzanıyor. İsmi açıklanmasını istemeyen bir Tüccarımız iki çuval bayan elbisesi getirmiştir.

Dernek azaları ise durmadan yanlarından para sarfetiıyorlar. Bilhassa çok fakir, yaşlıların evlerine araba ile gönderilmesi üyelerin özel keselerinden temin ediliyor. Meserret, Gülgün, İzmirli hanımlar ikide bir araba tutup yaşlı fakirleri evlerine arabalarla göndertiyorlar.

Halkın derinliklerinden iple çekip çıkarılan bu yoksulların halleri beni hasta etti dersem mübalağa etmem. Şehrimizde hastaneler sitesi civarına bir de Düşkünler Yurdu yapılması ve bunu yapabilecek bir babayiğit bekliyoruz ki, cennetin anahtarını dünyadan alıp öbür dünyaya öyle gidecektir. Derneğin faal üyelerine ayrı ayrı teşekkür etmeyi bir borç bilir, bu muazzam gayretlerinin karşılığının büyük tanrımız tarafından kendilerine verilmesi için niyaz ederim efendim.”⁵⁹

Türkeli gazetesinin 23 Eylül 1974 tarihli sayısında yer alan “Yardım Sevenler Derneği” başlıklı haberde, Afyonkarahisar Yardım Sevenler Derneği’nin ihtiyaç sahibi 450 aileye gıda yardımı başlattığı, un, pirinç, şeker, sabun ve zeytin gibi temel ihtiyaç maddelerinin dağıtıldığı belirtilmektedir. Ayrıca giyim eşyaları ve ilerleyen günlerde yapılacak kömür yardımı da aktarılmakta, böylece Ramazan döneminde ihtiyaç sahiplerinin farklı gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik kapsamlı bir destek sağlandığının altı çizilmektedir. İlgili haber aşağıdaki gibi verilebilir:

“Yardım Sevenler Derneği

Afyon Yardım Sevenler Derneği fakir halka gıda yardımı yapmaya başlamıştır. Dernek 450 fakir aileye yarımşar çuval un, üçer kilo pirinç, üçer kilo şeker, ikişer kilo sabun, birer kilo zeytin dağıtmaktadır. Fakirlere ayrıca muhtelif giyim eşyaları da verilmektedir. Yakında kömür dağıtımını da yapacaktır. Yardım Sevenler Derneğinin bu çalışmaları memnuniyet yaratmaktadır...”⁶⁰

58 Kocatepe, 30 Kasım 1969, s.3.

59 Kocatepe, 2 Aralık 1969, s.3.

60 Türkeli, 23 Eylül 1974, s.1.

Kocatepe gazetesinin 15 Ağustos 1978 tarihli sayısında yer alan “*Afyonkarahisar Fukaraya yardım Derneği hemşerilerimizi yardıma çağırdı*” başlıklı haberde, yaklaşık yarım asır önce kurulan Afyonkarahisar Fukaraya Yardım Derneği’nin, mübarek Ramazan ayında hayırsever vatandaşları ihtiyaç sahiplerine destek olmaya davet ettiği belirtilmektedir. Derneğin yüzlerce fakir aileye un, şeker, makarna, yağ ve kömür gibi temel ihtiyaç maddeleri ulaştırdığı belirtilirken, şehir nüfusunun artmasıyla birlikte yardım talebinin de yükseldiği ifade edilmektedir. Ayrıca zekât ve fitrelerin dernek aracılığıyla toplanarak gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması istenmekte, böylece Ramazan’ın paylaşma, yardımlaşma ve sosyal sorumluluk duygularını güçlendiren yönü öne çıkarılmaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Afyonkarahisar Fukaraya yardım Derneği hemşerilerimizi yardıma çağırdı.

50 yıl önce kurulan ve fakir hemşerilerimize yardımı etmeyi amaç bilen Afyonkarahisar Fukaraya Yardım Derneği Mübarek Ramazan ayında hemşerilerimizi yardıma çağırmıştır. Afyonkarahisar Fukaraya yardım derneğinin çağrısı şöyledir:

"Aziz Hemşeri, tamamen mahalli olan ve elli yıl evvel kurulan Afyonkarahisar Fukaraya Yardım Derneği kurulduğundan bugüne kadar karınca kaderince Afyon Fakir halkına hizmet etmiş ve devam etmektedir. Siz ve sizin gibi hayırsever hemşerilerimizin günbegün artan maddi yardımları ile bu senede Ramazan’ın yaklaşması dolayısıyla (250) fakir aileye (72) şer kilo tam çuval Un, (10) kilo Şeker, (10) kilo makarna, (5) kiloluk bir teneke yağ ile birer ton linyit, Seyitömer kömürü dağıtımını tamamlamış bulunuyoruz.

*Her geçen gün şehrimizde nüfus artışı dolayısıyla fakir aile sayısı da artmakta olup derneğimize yapılan müracaat sayısı bini bulmaktadır. Bu fakirlere gerekli yardımların yapılabilmesi ancak sizlerin yardımlarınızı artırmanızı ve yardım yapabilecek zevatı da yardıma teşvik etmenizi istirham ediyoruz. Zekât ve fitrelerinizi aşağıda isim ve adresleri yazılı kişilere derneğimiz makbuzları mukabilinde ödeyebilirsiniz."*⁶¹

Kocatepe gazetesinin 28 Temmuz 1979 tarihli sayısında yer alan “*Afyon Yardımsevenler Derneği 400 aileye gıda ve giyecek yardımı yaptı*” başlıklı haberde, Ramazan ayının yardımlaşma ve sosyal dayanışma yönü dikkat çekmektedir. Haberde, Türkiye Yardımsevenler Derneği Afyonkarahisar Merkezi tarafından şehirdeki yüzlerce muhtaç aileye gıda ve giyecek yardımı yapıldığı ifade edilmektedir. Un, yağ, şeker, makarna, sabun, zeytin gibi temel ihtiyaç maddelerinin dağıtılması, Ramazan ayında ihtiyaç sahiplerine destek olma anlayışının güçlü bir şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir. Ayrıca yardımların Afyonkarahisar halkının katkılarıyla gerçekleştirildiği vurgulanarak, toplumun ortak dayanışma bilinci vurgulanmaktadır. Bunların yer aldığı haber aşağıda yer almaktadır:

“Afyon Yardımsevenler Derneği 400 aileye gıda ve giyecek yardımı yaptı.

“Türkiye Yardımsevenler Derneği Afyon Merkezi dün şehrimizdeki 400 muhtaç aileye Gıda ve Giyecek yardımı yapmıştır.

Dernek başkanı Nurinisa Kurtbaş, Mübarek Ramazan ayı dolayısıyla muhtaç durumda bulunan hemşehrilerimize yapılan yardımların Afyon halkından sağlandığını belirterek, Afyonlulara minnettar olduklarını söylemiştir.

Her aileye 3 kilo sabun, 10 kilo makarna, 5 kilo yağ, 1 çuval un, 5 kilo şeker, 1 kilo zeytin ve çeşitli giyecek olmak üzere 9 kişilik yönetim kurulu tarafından 400 muhtaç aileye yapılan yardımın önümüzdeki günlerde sürdürüleceği ve muhtaç ailelere dağıtılmak üzere parası yatırılan 300 ton kömürün en yakın zamanda şehrimize getirileceği öğrenilmiştir... ”⁶²

Kocatepe gazetesinin 9 Ağustos 1979 tarihli sayısında yer alan “*Hayırsever hemşerilerimiz yardıma çağrıldı*” başlığı ile yayımlanan haberde, Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliği Başkanı ve Afyonkarahisar Valisi Mehmet Saraçoğlu tarafından yapılan açıklamada, öksüz ve kimsesiz çocukların barındırıldığı ve eğitim gördüğü yetiştirme yurtlarının sınırlı imkânlarla hizmet vermeye çalıştığı belirtilmektedir. Bu nedenle mübarek Ramazan ayında hayırsever vatandaşların destek vermesi istenmekte, özellikle çocukların yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasına dikkat çekilmektedir. Bahsedilen haber aşağıdaki gibi verilebilir:

“Hayırsever hemşerilerimiz yardıma çağrıldı.

Ramazan ayı münasebetiyle hayırsever hemşerilerimiz yardıma çağrıldı.

Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliği Başkanı Vali Mehmet Saraçoğlu yaptığı yardım çağrısında şunları söylemiştir:

“Sayın hemşerilerim; Öksüz ve kimsesiz çocukları şefkat ve merhametle kucaklayarak himaye altına alan birliğimiz; bu çocukları barındırıp okutarak bir cemiyetin hışmından ve tepkisinden koruyarak iş, güç ve meslek sahibi yaparak okutarak hayata hazırlayan Afyon Fevzi Çakmak ve Bolvadin M. Akif Ersoy Yetiştirme Yurtları bulunmaktadır. Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birliği'mizin gelirleri mahdud ve sınırlı olduğundan, kimsesiz yavrularımıza gereği kadar hizmeti götürememekte, onların yiyecek, giyecek ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır... şimdiden yardımlarınıza yetim öğrencilerimiz adına teşekkür eder, hayırlı uğurlu işler dileğiyle saygılar sunarım.”⁶³

Kocatepe gazetesinin 7 Temmuz 1981 tarihli sayısında yer alan “*Afyon Yardımsevenler Derneği 400 aileye gıda ve kömür yardımı yapıyor*” başlıklı haberde, Afyonkarahisar Yardımsevenler Derneği'nin başkanı Nurninnisa Kurtbaş'ın her yıl olduğu gibi bu yıl da Ramazan dolayısıyla 400 fakir ve muhtaç aileye gıda yardımı başlattıklarını açıkladığı ifade edilmektedir. Un, yağ, şeker, makarna, şehriye, sabun, zeytin ve deterjan gibi temel ihtiyaç maddelerinin ailelere ulaştırıldığı, ayrıca ilerleyen günlerde kömür yardımı da yapılacağı aktarılmaktadır. Yardımların şehir esnafı ve hayırsever vatandaşların katkılarıyla sağlandığının ifade edilmesi, Ramazan'ın paylaşma, merhamet ve toplumsal sorumluluk bilincini güçlendiren yönünü açık biçimde ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıda yer almaktadır:

“Afyon Yardımsevenler Derneği 400 aileye gıda ve kömür yardımı yapıyor.

Afyon Yardımsevenler Derneği, her yıl olduğu gibi bu yıl da Ramazan ayı dolayısıyla 400 fakir ve muhtaç aileye gıda yardımına başlamıştır.

Dernek Başkanı Nurninnisa Kurtbaş Ramazan ayı dolayısıyla kendilerinin belirlediği 400 fakir ve muhtaç aileye gıda yardımı yapmaya başladıklarını bildirmiş ve parası yatırılan 300 ton

62 Kocatepe, 28 Temmuz 1979, s. 1.

63 Kocatepe, 9 Ağustos, 1979 s.1.

kömürün önümüzdeki günlerde yine bu ailelere dağıtılacağını söylemiştir.

Fakir ve muhtaç ailelere verilen gıda maddelerinin şehrimiz esnaflarından ve hayırsever hemşerilerimizden sağlandığını kaydeden Nurninnisa Kurtbaş şunları söylemiştir:

“Her yıl olduğu gibi derneğimiz bu yılda Ramazan ayı dolayısıyla şehrimizin, gerçekten fakir ve muhtaç 400 ailesine gıda yardımı yapmaktadır. Her aileye 1 çuval un, 2 kilogram margarin, 5 kilogram likit yağ, 5 kilogram şeker, 10 kilogram makarna ve şehriye, 1 torba sabun, 1 Kg zeytin ve deterjan verilmektedir. Bu arada şimdilik 300 ton kömür bedeli olan 450 bin lira belediyeye yatırılmış olup, önümüzdeki günlerde kömürler yine bu fakir ailelere dağıtılacaktır. İmkânlarımızın artması ölçüsünde yapacağımız yardımlar da artacaktır.”⁶⁴

Kocatepe gazetesinin 7 Temmuz 1981 tarihli sayısında yer alan “Kömür Dağıtımı Hızla Sürüyor” başlığıyla yayımlanan haberde, Ramazan dönemi ve yaklaşan bayram günleri içerisinde halkın temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik Afyonkarahisar Belediyesi hizmetleri aktarılmaktadır. Haberde, Afyonkarahisar Belediyesi’nin kömür dağıtımını hızlandırdığı, belirli sıra numarasına kadar olan vatandaşlara kömür sevkiyatının sürdürüldüğü belirtilmektedir. Ayrıca hafta sonu, bayram ve diğer tatil günlerinde de dağıtım işlemlerinin devam edeceğinin açıklanması, özellikle ihtiyaç sahibi ailelerin mağdur edilmemesine yönelik bir hassasiyet olarak dikkat çekmektedir. Buna dair gazete haberinin devamında şu ifadeler yer verilmiştir:

“Kömür Dağıtımı Hızla Sürdürülüyor.

Afyon Belediyesi kömür dağıtım bürosunun kömür dağıtımını hızla sürdürdüğü ve sıra numarası 750’ye kadar olanlara kömürlerinin gönderildiği açıklanmıştır.

Belediye Başkanlığından bu konuda yapılan açıklamada şöyle denilmiştir:

“Belediyemiz Seyitömer kömürünün tevziine devam edilmektedir.

Seyitömer kömürü yazıldığına dair elinde, kömür bedeli makbuzu bulunanlardan, kömür sıra nosu “750” ye kadar olanların, yanlarında bulunan kömür bedel makbuzlarını belediyemiz “Kömür Tevzi Bürosuna” vermeleri gerekmektedir. Toplanan bu makbuzların kömürleri, kendi sıra numaralarına göre, adreslerine gönderilecektir.

Cumartesi, pazar, bayram ve diğer tatil günlerinde de kömür tevzi işlemleri devam etmektedir.”⁶⁵

Kocatepe gazetesinin 7 Haziran 1984 tarihli sayısında yer alan “Türkiye Yardımsevenler Derneği Afyon Şubesi 450 yoksul aileyi sevindirdi” başlıklı haberde, Ramazan ayının yardımlaşma ve dayanışma yönü ön plana çıkarılmaktadır. Haberde, Türkiye Yardımsevenler Derneği Afyonkarahisar Şubesi tarafından 450 yoksul aileye gıda ve temizlik malzemelerinden oluşan yardım paketleri dağıtıldığı belirtilmektedir. İçerisinde un, sabun, deterjan, pirinç, çiçek yağı ve makarna bulunan paketlerin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, Ramazan ayında sosyal destek faaliyetlerinin yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca dernek başkanı Muzaffer Kurtbağ, gerçekleştirilen yardımların büyük oranda hayırsever Afyonkarahisar halkının bağışlarına dayandığını belirterek yerel ölçekteki toplumsal dayanışma ağlarının dinamizmini göstermektedir. Öte yandan basında, kış mevsimine yönelik kömür yardımı hazırlıklarına yer verilmesi, Ramazan

64 Kocatepe, 7 Temmuz, 1981 s.1.

65 Kocatepe, 7 Temmuz 1981, s.2.

ayının kolektif paylaşma kültürünü ve sosyal sorumluluk bilincini pekiştiren dönemsel işlevini açıkça ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Türkiye Yardımsevenler Derneği Afyon Şubesi 450 yoksul aileyi sevindirdi.

Türkiye Yardımsevenler Derneği Afyon Şubesi, Ramazan ayı nedeniyle dün 450 yoksul aileye yiyecek ve temizlik maddesi yardımı yaptı.

İçinde; en az 10 kilogramlık un, 1 kilogram sabun, 1 kilogram deterjan, 2 kilogram pirinç, 2 kilogram çiçek yağı ve 10 kilogram makarnadan oluşan yaklaşık 3 bin lira değerindeki yardım paketleri 450 aileye dün Yardımsevenler Derneği Kurumu binasında dağıtıldı.

Türkiye Yardımsevenler Derneği Afyon Şubesi Başkanı Muzaffer Kurtbağ her yıl Ramazan ayında yaptıkları yardımı bu yıl da tekrarlamaktan mutlu olduklarını belirtti. Bizler sadece aracıyız. Hayırsever yurttaşlarımız veriyor, biz de tek tek tespit ettiğimiz yoksul ailelere bunları dağıtıyoruz. Bu yıl dağıttığımız yiyecek ve temizlik malzemelerinden sadece şekeri paramızla aldık. Diğerleri ise hayırsever Afyonluların bağışdır. Bundan dolayı Afyonlulara minnettarız dedi. Kurtbağ kış mevsiminde de yoksul ailelere kömür yardımı yapmak için çalışmalarını sürdürdüklerini sözlerine ekledi.”⁶⁶

Türkeli gazetesinin 7 Haziran 1984 tarihli sayısında yer alan “Yardım Sevenler Derneği Gıda Yardımı yaptı” başlıklı haberde, Afyonkarahisar Yardım Sevenler Derneği’nin her yıl olduğu gibi bu yıl da Ramazan dolayısıyla yüzlerce fakir aileye gıda yardımı yaptığı belirtilmektedir. Un, yağ, şeker, makarna, zeytin, sabun ve deterjan gibi temel ihtiyaç maddelerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması, Ramazan ayında toplumsal paylaşımın güçlendiğini göstermektedir. Yapılan bu yardımların halk arasında memnuniyet uyandırdığı ifade edilerek, Afyonkarahisar Yardım Sevenler Derneği mensuplarının çalışmaları takdirle karşılanmaktadır. İlgili haber aşağıdaki gibidir:

“Yardım Sevenler Derneği Gıda Yardımı Yaptı.

Afyon Yardım Sevenler Derneği, her sene olduğu gibi bu senede, Ramazan’da 400 fakir aileyi sevindirmiş, bol miktarda yiyecek maddesi dağıtmıştır.

Haber aldığımıza göre her aileye 1 çuval un, bir teneke yağ, on kilo şeker, ayrıca bol miktarda makarna, zeytin, sabun ve deterjan olarak 400 aileye dağıtılmıştır.

Ramazan günlerinde yapılan bu yardım memnuniyet yaratmıştır.

Yardım Sevenler Derneği mensuplarını tebrik eder, başarılar dileriz.”⁶⁷

Kocatepe gazetesinin 15 Haziran 1985 tarihli sayısında yer alan “Kızılay Derneği’nin çalışmaları sevindirici düzeydedir” başlıklı haberde, Kızılay Derneği Afyonkarahisar Şubesi’nin Ramazan süresince çalışmalarını yoğunlaştırarak yüzlerce yoksul aileye gıda yardımı ulaştırdığı belirtilmektedir. Un, yağ, şeker, pirinç, makarna ve deterjan gibi temel ihtiyaç maddelerinin dağıtılması, Ramazan’ın sosyal dayanışmayı güçlendiren yönünü ortaya koymaktadır. Ayrıca dernek başkanı Hakkı Özsoy’un açıklamaları doğrultusunda, hayırsever vatandaşların katkılarının bu yardımlarda belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, iş insanı Kemal Horzum’un yaptığı yüksek miktardaki bağış ve çocuklara yönelik destekler dikkat çekmektedir. Bahsedilen

66 Kocatepe, 7 Haziran 1984, s.1.

67 Türkeli, 7 Haziran 1984, s.1.

haber aşağıdaki gibi verilebilir:

“Kızılay Derneğinin çalışmaları sevindirici düzeydedir.

Yoksul hemşerilerimize önemli yardımlar yapılmıştır

Göz doldurucu çalışmalarını mutlulukla izlediğimiz Kızılay Derneği Afyon Şubesi Mübarek Ramazan nedeniyle çalışmalarını daha da yoğunlaştırarak birçok yoksul hemşerilerimizin yanında olmuştur.

Bu cümleden olarak Kızılay Derneği Afyon Şubesi Başkanı Hakkı Özsoy’dan aldığımız bilgiye göre, Ramazan ayında hayırsever hemşerilerimizin yaptıkları kıymetli yardım ve bağışlarıyla 500 yoksul aileye un, yağ, şeker, pirinç, makarna ve deterjan yardımı yapılmıştır.

«O arada değerli iş adamı, hayırsever hemşerimiz Kemal Horzum Kızılay’a 2.000.000 TL gıda yardımı yapmış, 50 yoksul çocuğumuz giydirilmiş, ayrıca fakirlere ve çocuklara para yardımı yapmıştır.

Başta Kemal Horzum olmak üzere hayırsever hemşerilerimize teşekkür eder şükranlarımızı sunarız.”⁶⁸

Türkeli gazetesinin 13 Mayıs 1986 tarihli sayısında yer alan “Yardım Sevenler Derneği Gıda Yardımı Yapıyor” başlıklı haberde, Afyonkarahisar Yardım Sevenler Derneği’nin ihtiyaç sahibi ailelere yönelik gıda yardımı başlattığı belirtilmektedir. Un, şeker, makarna, çiçek yağı, margarin, zeytin, çay ve deterjan gibi temel ihtiyaç maddelerinin yanı sıra giyecek eşyalarının da dağıtılması, Ramazan ayında sosyal destek faaliyetlerinin kapsamlı bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir ve Ramazan’ın paylaşma ve toplumsal sorumluluk bilincini güçlendiren yönünü ortaya koymaktadır. Buna dair ilgili haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

“Yardım Sevenler Derneği Gıda Yardımı Yapıyor.

Afyon Yardım Sevenler Derneği, fakirlere gıda yardımı yapmaya başladı.

Haber aldığımıza göre 500 fakir aileye birer çuval un, şeker, makarna, çiçek yağı, margarin, zeytin, çay ve deterjan veriliyor. Ayrıca giyecek eşyası da dağıtılıyor. Ramazan’da yapılan bu yardım memnuniyet yarattı.

Afyonlu hayırseverlerin yardımları ile gerçekleşen bu dağıtım fakir halkın gıda sıkıntısını önleyecek.”⁶⁹

Türkeli gazetesinin 23 Mayıs 1986 tarihli sayısında yer alan “Belediyenin Yardımı” başlıklı haberde, Ramazan dönemiyle de ilişkilendirilebilecek şekilde sosyal yardım faaliyetleri kapsamında kamu desteği ön plana çıkarılmaktadır. Haberde, Afyonkarahisar Belediyesi’nin şehirde yapımı süren huzurevi için önemli bir maddi katkı sağladığı belirtilmektedir. Yaşlı ve kimsesiz vatandaşların barınacağı bu sosyal yapının tamamlanması için çalışmaların sürdüğü, ayrıca diğer kurumlar ve vatandaşların da destek vermesinin beklendiği ifade edilmektedir. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Belediyenin Yardımı

68 Kocatepe, 15 Haziran 1985, s.1.

69 Türkeli, 13 Mayıs 1986, s.1.

Şehrimizde yapılmakta olan Huzurevi için Belediye 10 milyon lira yardım yaptı.

Huzurevinin noksanlarının tamamlanması için çalışmalara devam ediliyor. Vatandaşların ve diğer müesseselerinde yardım etmeleri bekleniyor.”⁷⁰

Kocatepe gazetesinin 23 Mayıs 1986 tarihli sayısında yer alan “*Hortaş yoksullara yardım ediyor*” başlıklı haberde, Kemal Horzum’un sahibi olduğu Hortaş Maden Su Entegre Tesisleri aracılığıyla yoksullara yönelik önemli yardımlar yapıldığı belirtilmektedir. Bu kapsamda Kızılay ve Yardım Sevenler Derneği iş birliğiyle yüzlerce aileye un, şeker, pirinç ve yağ gibi temel gıda maddeleri ulaştırılmıştır. Ayrıca yardımların ihtiyaç sahiplerine doğrudan evlerinde teslim edilmesi için nakliye masraflarının da karşılandığı, yardım dağıtımında gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesine özen gösterildiği vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra Verem Savaş Derneği bünyesindeki ailelere de destek sağlanmış ve İmam Hatip Okulu öğrencilerine iftar yemeği verilmiştir. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Hortaş yoksullara yardım ediyor.

İlgililerden öğrendiğimize göre Hortaş Maden su Entegre tesisleri ve daha başka birçok kuruluşun sahibi olan genç hemşerimiz Kemal Horzum, Ramazan ayı nedeniyle yoksullara yardım yapılmasına karar vererek ilgililere duyurmuştur.

İlgililer, Kızılay aracılığı ile 1300 çuval, Yardım Sevenler Derneği aracılığı ile 500 çuval unun yoksullara dağıtılmasını sağlamıştır. Ayrıca un alan her aileye 5 kg. Şeker, 5 kg. Pirinç, 5 kg. yağ da verilmiştir.

Bunlardan ayrı olarak 250 aileyi kapsayan yardımla da her aileye birer çuval un, 5 kg. yağ, 5 kg. şeker, 5 kg. pirinç verilmiştir. Yapılan yardımın evlere ulaşması için gerekli nakliye ücreti de Hortaş’ca karşılanmıştır.

İlgililer yoksulların seçilmesinde titiz davranıldığını mahalle muhtarlarınca önerilen kişilere verildiğini öteki yardım kurumlarından yardım alamayan ailelerin gözetildiğini belirttiler.

Bunlardan başka Verem Savaş Derneği’nce bakıma alınan 13 aileye de yardım ulaştırıldığı öğrenildi.

Dün akşam İmam- Hatip Okulu’ndan 130 öğrenciye iftar yemeği verilmiştir.”⁷¹

Kocatepe gazetesinin 29 Nisan 1987 tarihli sayısında yer alan “*Afyon Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Vatandaşlara Yardım Yapmaya Devam Ediyor*” başlıklı haberde, Afyonkarahisar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından şehir merkezi ve köylerde yaşayan ihtiyaç sahiplerine yönelik geniş çaplı gıda yardımı yapıldığı belirtilmektedir. Bu kapsamda yüzlerce kişiye un, şeker, yağ, pirinç ve sabun gibi temel ihtiyaç maddelerinin ulaştırıldığı altı çizilmektedir. Ayrıca Afyonkarahisar Valiliği tarafından yapılan açıklamada, bu yardımların Ramazan vesilesiyle sürdürüleceği ifade edilerek, Ramazan’ın toplumsal dayanışma, paylaşma ve sosyal sorumluluk duygularını güçlendiren yönü ortaya konulmaktadır. İlgili haber aşağıdaki gibidir:

“Afyon Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Vatandaşlara Yardım Yapmaya Devam Ediyor.

70 Türkeli, 23 Mayıs 1986, s.1.

71 Kocatepe, 23 Mayıs 1986, s.1.

Vali HÜSNÜ TUĞLU 6 Mayıs 1987 günü Vali Hüsnü Tuğlu'nun Başkanlığında toplanan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Mütevelli Heyeti Yoksul Vatandaşlara 4.350.000 TL tutarında yardım yapma kararı almıştır. Halk Eğitimi Müdürlüğü'nün açtığı biçki dikiş kurslarında başarı gösteren ve dikiş öğrenen yoksul 18 öğrenciye Vakıf tarafından 3.420.000 TL ye dikiş nakış makinası alınarak kendilerinin üretici duruma gelmeleri ve geçimlerini temin etmeleri sağlanmıştır. Ayrıca 13 kişiye 800.000 TL nakdi yardım 10 kişiye de 130.000 TL tutarında gıda yardımı yapılmıştır. Ramazan münasebetiyle yoksul vatandaşlarımıza gıda yardımı yapılmasına devam edileceği belirtilmiştir. Afyon Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın çalışmalarının devamını dileriz.”⁷²

Türkeli gazetesinin 26 Mart 1990 tarihli sayısında yer alan “*Bolvadin Belediyesince Açılan Aşevi Hizmete Devam Ediyor*” başlıklı haberde, Bolvadin Belediyesi ile Sosyal Yardımlaşma Vakfı iş birliğiyle başlatılan yemek dağıtımının, vakıf desteğinin sona ermesine rağmen Ethem Kelekçi öncülüğünde belediye tarafından sürdürülmeye devam edildiği belirtilmektedir. İlçedeki ihtiyaç sahibi vatandaşlara düzenli yemek ulaştırılması, yerel esnafın da katkılarıyla desteklenirken, kasap, manav ve bakkalların aynı yardımlarla sürece dahil olması dikkat çekmektedir. Haberde, Ramazan’ın paylaşma ve yardımlaşma ruhunun yalnızca bireysel değil, kurumsal ve toplumsal düzeyde de sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Bunların bahsedildiği haber aşağıdadır:

“Bolvadin Belediyesince Açılan Aşevi Hizmete Devam Ediyor.

Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile Belediye'nin ortaklaşa başlattıkları ilçedeki fakirlere yemek dağıtımı belediyece sürdürülüyor.

Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nın aldığı karar gereği belediyenin de ortaklaşa sürdürmekte oldukları ilçedeki fakir halka yemek dağıtım işinin iki aymüddetle devam ettirilmesi kararlaştırılmıştı.

Sosyal Dayanışma Vakfı aş evinin nohut, mercimek, fasulye, pirinç, yağ gibi ihtiyaçlarını karşılıyordu. Geri kalan diğer bütün ihtiyaçlar belediyece karşılanıyordu. Verilen süre dolmuş olduğundan Sosyal Dayanışma Vakfı'nca yemek verilme işlemi durduruldu.

Bunun üzerine Belediye Başkanı Ethem Kelekçi ilçesindeki fakir halktan 140-150 kişiye verilmekte olan yemeğin bundan böyle yemek dağıtım işinin belediye tarafından yapılacağını söyledi.

Belediye'nin aldığı bu kararın ilçe kasapları, manavları ve bakkalları tarafından olumlu karşılanarak kasaplar tarafından et, manavlar tarafından çeşitli meyve ve sebze, bakkallar tarafından da çeşitli gıda maddeleri ile mutfak malzemeleri yardımı belediye aşhanesine yapılmaktadır.

Belediye Başkanı halkında verdiği bu destekle yemek dağıtım işinin uzun süre devam edeceğini belirterek "fakir halka yardımcı olacaklarını" sözlerine ekledi.”⁷³

Afyon Zafer gazetesinin 29 Mart 1990 tarihli sayısında yer alan “*Yardımsevenler Derneği 600 aileye yardım yapıyor*” başlıklı Fatih Gümüş imzalı haberde, Afyonkarahisar Yardım Sevenler Derneği'nin bu Ramazan'da yüzlerce ihtiyaç sahibi aileye gıda, temizlik ve giyim yardımı yaptığı ifade edilmektedir. Dernek başkanı Gülgün Özkum, yardımların hayırsever Afyonkarahisar halkının

72 Kocatepe, 8 Mayıs 1987, s.1.

73 Türkeli, 29 Mart 1990, s.1.

katkılarıyla gerçekleştiğini ve her yıl daha fazla aileye ulaşmayı hedeflediklerini belirtmektedir. Un, yağ, makarna, pirinç, sabun, zeytin, reçel ve çay gibi temel ihtiyaç maddelerinin dağıtılması, ayrıca giyim yardımlarının da yapılması, sosyal destek faaliyetlerinin kapsamlı bir şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Bahsedilen haber ve görseli aşağıdaki gibidir:

Yardımsevenler Derneği Ramazan nedeniyle gıda ve yiyecek yardımı dağıtımına başladı.

Resim 9: Yardımsevenler Derneği'nin Ramazan'da Gıda ve Yiyecek Yardımı⁷⁴

“Yardımsevenler Derneği 600 aileye yardım yapıyor.

Fakirlerin Ramazan sevinci

Yazan: Fatih GÜMÜŞ

Afyon Yardım Sevenler Derneği bu Ramazan'da da 600 aileye çeşitli gıda ve temizlik maddeleri ile giyim eşyası yardımı yapıyor.

Yaklaşık 20 milyon liralık gıda maddesinin, şehrimizdeki mahallelerde daha önceden belirlenen Yoksul ailelere dağıtımının yapıldığını belirten Yardım Sevenler Derneği Başkanı Gülgün Özkum, "Afyonlu hayırseverler derneğimize büyük ilgi gösteriyorlar, bu ilgiden ve sağladıkları destekten dolayı her yıl daha çok ihtiyaç sahibine yardım eli uzatıyoruz. Yılda birkaç kez tekrarladığımız bu yardımları bu Ramazan ayında da devam ettiriyoruz." dedi. Gıda yardımının 50 kg'lık Un, 5 şer kiloluk Sabun, Yağ, Makarna, Pirinç, 2 şer kiloluk Zeytin, Reçel ile Çay, Deterjan ve Margarinden oluştuğunu ayrıca giyim eşyası yardımının da yapıldığını belirten Yardım Sevenler Derneği Başkanı Özkum, Yardımların en kısa sürede tamamlanacağını sözlerine ekledi.”⁷⁵

Türkeli gazetesinin 19 Nisan 1990 tarihli sayısında yer alan “Kızılay Yine Sevindirdi” başlıklı haberde, Kızılay Afyonkarahisar Şubesi'nin yüzlerce muhtaç aileye gıda yardımı yaparak onların bayrama sevinçe girmesine katkı sağladığı belirtilmektedir. Dernek başkanı H. Hakkı Özsoy, yapılan yardımların büyük ölçüde hayırsever vatandaşların bağışlarıyla gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Rotary Kulübü üyelerinin de fakir öğrencilere yönelik ayakkabı ve kıyafet yardımı yaptığı, bunun yanı sıra Zafer İlkokulu ve Hisar bank 100. Yıl İlkokulu öğrencilerine destek

74 Türkeli, 29 Mart 1990, s.1.

75 Afyon Zafer, 29 Mart 1990, s.1.

sağlandığı ifade edilmektedir. Yazı, Ramazan'ın paylaşma, merhamet ve toplumsal dayanışma duygularını güçlendiren yönünü açık biçimde yansıtmaktadır. İlgili haber aşağıda yer almaktadır:

“Kızılay Yine Sevindirdi.

Mübarek Ramazan ayı boyunca çeşitli kuruluşlar yoksul vatandaşlara yardım etmeye devam ediyor.

Her zaman muhtaç ailelerin kara gün dostu olan Kızılay Afyon Şubesi 400 aileye yaptığı gıda yardımı ile fakir vatandaşların sevinçle bayrama girmesine vesile oldu. Kızılay Afyon Şubesi Başkanı H. Hakkı ÖZSOY yaptığı açıklamada şunları söyledi: "Muhtaç 400 aileye 2'şer kilo yağ, çay, şeker, tuz, makarna ile beraberinde 1 çuval un, pirinç ve margarin, et yardımı verildiğini açıkladı. Başkan Özsoy ayrıca toplam 150 milyon liralık tutan bu yardımların hayırsever vatandaşların bağışlarıyla yapıldığını" sözlerine ekledi. Rotary Kulübü eşleri şubemizde bulunan fakir öğrenciye ayakkabı ve çorap da yardımda bulundular. Zafer İlkokulu'nun ve Hisar bank 100. Yıl İlkokulu'nun fakir öğrencilerinin sevindirildiği ayakkabı ve çorap dağıtımının diğer okullara da yapılacağı bildirildi.”⁷⁶

Türkeli gazetesinin 3 Mart 1993 tarihli sayısında yer alan “Papatyalar Ramazan ayında toplam 650 aileye yardım etti” başlıklı haberde, Ramazan ayı dolayısıyla gerçekleştirilen yardım faaliyetleri çerçevesinde kadın odaklı bir sivil toplum hareketinin katkıları ön plana çıkarılmaktadır. Haberde, Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı tarafından “Papatyalar” olarak anılan gönüllülerin her yıl olduğu gibi bu Ramazan’da da yüzlerce ihtiyaç sahibi aileye gıda yardımı yaptığı belirtilmektedir. Yapılan bu faaliyetler, özellikle kadınların öncülüğünde yürütülen sosyal sorumluluk çalışmalarının Ramazan döneminde daha da yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Papatyalar Ramazan ayında toplam 650 aileye yardım etti.

Her Ramazan’da olduğu gibi, bu Ramazan ayında da Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı tarafından muhtaç ailelere gıda yardımı yapılıyor. Vakıf 8 parçadan oluşan gıda yardımını ailelere dağıtıyor.”⁷⁷

Türkeli gazetesinin 1 Mart 1994 tarihli sayısında yer alan “Bayat Fak-Fun-Fon'da Ramazan yardımı” başlıklı haberde, Bayat Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından 350 ihtiyaç sahibi aileye gıda yardımı yapıldığı belirtilmektedir. Pirinç, çay, margarin, makarna, un ve şekerden oluşan yardım paketlerinin muhtaç ailelere ulaştırılması, Ramazan’ın paylaşma ve dayanışma ruhunun yerel düzeyde de güçlü bir şekilde yaşatıldığını göstermektedir. Yapılan bu yardım faaliyetleri takdirle karşılanarak, Ramazan ayının sosyal sorumluluk ve yardımlaşma bilincini pekiştiren yönü vurgulanmaktadır. İlgili haber aşağıdadır:

“Bayat Fak-Fun-Fon'da Ramazan yardımı.

Bayat Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından 350 aileye Ramazan için gıda yardımı yapıldı. Aile başı 2 kilo pirinç, 2 kilo çay, 2 kilo margarin, 5 kilo makarna, 2 kilo un, 2 kilo şekerden oluşan Bayatlı muhtaçlara yapılan yardımı kutluyoruz.”⁷⁸

76 Türkeli, 19 Nisan 1990, s.1.

77 Türkeli, 3 Mart 1993, s.1.

78 Türkeli, 1 Mart 1994, s.1.

Türkeli gazetesinin 4 Mart 1994 tarihli sayısında yer alan “*Belediye Başkanı Hancıoğlu Huzurevi sakinlerine iftar yemeği verdi*” başlıklı haberde, Mehmet Sami Hancıoğlu’nun Afyonkarahisar Huzurevi sakinlerine iftar yemeği verdiği ve yemek sonrasında yaşlılarla bir araya gelerek sohbet ettiği belirtilmektedir. Toplu ulaşım ile ilgili taleplerin de dile getirildiği bu buluşmada, huzurevi sakinlerinin ihtiyaçlarına yönelik düzenlemelerin yapılacağı ifade edilmiştir. Yazı, Ramazan’ın yalnızca maddi yardımlarla değil, aynı zamanda yaşlılara yönelik ilgi, sohbet ve moral desteği gibi sosyal yönleriyle de değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber ve görseli aşağıdaki gibidir:

“Belediye Başkanı Hancıoğlu Huzurevi sakinlerine iftar yemeği verdi.

Toplam 76 yaşlının bulunduğu Afyon Huzurevi’nde basın mensupları ile belediye birim müdürlerinin de hazır bulunduğu yemek sonrasında yaşlılarla hasbihal eden Belediye Başkanı Mehmet Sami Hancıoğlu yaşlıların toplu ulaşım ile ilgili istekleri doğrultusunda otobüs seferlerinin düzenleneceğini kaydetti.

Önceki gün Huzurevinde bir iftar yemeği veren Belediye Başkanı Mehmet Sami Hancıoğlu yemek sonrasında Huzurevi sakinleri ile sohbet etmiştir.”⁷⁹

Resim 10: Belediye Başkanı Mehmet Sami Hancıoğlu Huzurevi Sakinleriyle İftar Yemeğinde⁸⁰

Türkeli gazetesinin 9 Mart 1994 tarihli sayısında yer alan “*Özürlü çocuklara Belediye kucak açtı*” başlıklı haberde, Mehmet Sami Hancıoğlu’nun, Eğitilebilir Özürlü Çocuklar Derneği Başkanı Mehmet Taner, Hüseyin Dinç ve Abdullah Dinç ile gerçekleştirdiği görüşme sonucunda, Kocatepe Eğitim ve Uygulama Okulu için gerekli arsanın tahsis edileceği öne çıkmaktadır. Bu destek, özel gereksinimli çocukların eğitim imkânlarının geliştirilmesine yönelik önemli bir adım olarak dikkat çekilmektedir. Haber, Ramazan’ın yalnızca gıda yardımlarıyla sınırlı kalmayıp, toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik kalıcı ve yapısal desteklerin de bu dönemde önem kazandığını göstermektedir. İlgili haber aşağıda yer almaktadır:

⁷⁹ Türkeli, 4 Mart 1994, s.1.

⁸⁰ Türkeli, 4 Mart 1994, s.1.

“Özürlü çocuklara Belediye kucak açtı.

Eğitilebilir Özürlü Çocuklar Derneği Başkan Mehmet Taner Milli Eğitim Şube Müdürü Hüseyin Dinç ve Okul Müdürü Abdullah Dinç'i dün kabul eden Belediye Başkanı Mehmet Sami Hancıoğlu Öğretilebilir Çocuklar Okulu için gerekli olan arsanın genişleme sahası da dahil olmak üzere kendilerine tahsis edileceğini müjdeledi.

Afyon Belediyesini Eğitilebilir Özürlü Çocuklara kucak açtı. Öğretilebilir Kocatepe Eğitim ve Uygulama Okulu öğrencileri, onları Eğitilebilir Özürlü Çocuklar Derneği Başkan Mehmet Taner Milli Eğitim Şube Müdürü Hüseyin Dinç ve Okul Müdürü Abdullah Dinç'i dün kabul eden Belediye Başkanı Mehmet Sami Hancıoğlu Öğretilebilir Çocuklar Okulu için gerekli olan arsanın genişleme sahası da dahil olmak üzere kendilerine tahsis edileceğini müjdeledi.

Ziyaret sırasında arsa tahsisi ile ilgili dilekçeyi kabul eden Belediye Başkanı Mehmet Sami Hancıoğlu, ilimizdeki "Öğretilebilir Çocuklar Okulu" ile ilgili tüm yardımların kendileri tarafından sağlanacağını belirtti.”⁸¹

Türkeli gazetesinin 10 Mart 1994 tarihli sayısında yer alan “Kızılay Afyon Şubesinde 350 fakir aileye 230 milyon liralık Ramazan yardımı yapıldı” başlıklı haberde, Kızılay Afyonkarahisar Şubesi’nin hayırsever vatandaşların bağışladığı zekâtları ihtiyaç sahibi ailelere ulaştırdığı belirtilmektedir. Bu kapsamda, derneğe kayıtlı olup yardım talep edemeyen yüzlerce fakir aileye hem gıda hem de giyim yardımı yapıldığı vurgulanmaktadır. Yapılan yardımların yüksek maddi değeri ve geniş kitlelere ulaşması, Ramazan’ın paylaşma, merhamet ve toplumsal dayanışma duygularını güçlendiren yönünü açıkça ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Kızılay Afyon Şubesinde 350 fakir aileye 230 milyon liralık Ramazan yardımı yapıldı.

Kızılay Afyon Şubesi Mübarek Ramazan ayı münasebetiyle hayırsever hemşerilerimizin bağışladığı zekatlarını, Kızılay Şubesi'ne kayıtlı olup da isteyemeyen 350 fakir aileye ulaştırarak Ramazan ayı yardımlarını sonuçlandırdı. Kızılay Afyon Şubesi gıda yardımı olarak her aileye 457 bin 200 lira, giyim yardımı olarak da 200 bin lira olmak üzere 350 fakir aileye toplam 230 milyon lira yardımda bulundu.”⁸²

Afyon Karahisar gazetesinin 13 Ocak 1997 tarihli sayısında yer alan “Ramazan yardımları devam ediyor” başlıklı haberde, Ramazan ayının başlamasıyla birlikte şehir genelinde yürütülen kapsamlı yardım faaliyetleri ele alınmaktadır. Haberde, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından yüzlerce ihtiyaç sahibi aileye gıda yardımı yapıldığı ve yardımların devlet destekli olarak geniş bir bütçeyle sürdürüldüğü belirtilmektedir. Yardım paketlerinde un, şeker, yağ, pirinç, makarna, sabun ve çay gibi temel ihtiyaç maddelerinin yer aldığı ifade edilirken, bunun yanı sıra Yardımsevenler Derneği ve dernek başkanı Gülgün Özkum’un da binlerce aileye ulaşmayı hedefleyen yardım çalışmaları dikkat çekmektedir. Yazı, Ramazan’ın paylaşma, dayanışma ve sosyal sorumluluk bilincini hem kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşları aracılığıyla güçlendiren yönünü ortaya koymaktadır. Bunların bahsedildiği haber aşağıdadır:

“Ramazan ayına girilmesiyle birlikte yardıma muhtaç vatandaşlara çeşitli yardımlar yapılmaya başlandı. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından bugüne kadar 700 aileye

81 Türkeli, 9 Mart 1994, s.1.

82 Türkeli, 10 Mart 1994, s.1.

yardım yapıldığını belirten yetkililer, Başbakanlığın ilgili birimleri ... (Devamı 2. sayfada) ”⁸³

Resim 11: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yardımının Yardım Faaliyeti⁸⁴

“Ramazan yardımları devam ediyor.

İlimizdeki yardıma muhtaç kişilere dağıtılmak üzere 1 milyar 546 milyon lira gönderilmesine rağmen şu ana kadar 1 milyar 600 milyon liralık yardım dağıttıklarını açıkladılar. Yardımların Ramazan ayından sonra da devam edeceğini belirten yetkililer, yardım paketi içerisinde 25 kilo un, 5 kilo şeker, 5 kilo yağ, 5 kilo pirinç, 5 kilo makarna, 1 kilo sabun ve yarım kilo çay bulunduğunu söylediler. Bu arada Yardımsevenler Derneği de Ramazan yardımlarını sürdürüyor. Yardımsevenler Derneği Başkanı Gülgün Özkum, yaklaşık 5000 aileye yardım yapmayı planladıklarını söyledi.”⁸⁵

Türkeli gazetesinin 14 Ocak 1997 tarihli sayısında yer alan “Yardımlar sürüyor” başlıklı haberde, Ramazan ayı dolayısıyla yürütülen yardım faaliyetlerinin genişleyerek devam ettiği vurgulanmaktadır. Haberde, Afyonkarahisar Belediyesi öncülüğünde başlatılan ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ile Yardım Severler Derneği tarafından sürdürülen yardım zincirine, Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Afyonkarahisar Şubesi’nin de katıldığı belirtilmektedir. Bu kapsamda yüzlerce ihtiyaç sahibi aileye gıda yardımı yapılması, Ramazan ayında farklı kurumların iş birliği içinde hareket ettiğini göstermektedir. Bunların yer aldığı haber aşağıdaki gibi verilebilir:

“Yardımlar sürüyor.

Afyon Belediyesi’nce başlatılan ve Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı ile Yardım Severler Derneği’nce sürdürülen, muhtaç vatandaşlara Ramazan yardımı zincirine bir halka daha eklendi.

Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Afyon Şubesi, dün şehrimizdeki bir giyim mağazası önünde toplam 750 aileye gıda yardımında bulundu. Yardım sırasında vatandaşların oldukça mutlu oldukları gözlemlendi.”⁸⁶

83 Afyon Karahisar, 13 Ocak 1997, s.1.

84 Afyon Karahisar, 13 Ocak 1997, s.1.

85 Afyon Karahisar, 13 Ocak 1997, s.1.

86 Türkeli, 14 Ocak 1997, s.1.

Türkeli gazetesinin 16 Ocak 1997 tarihli sayısında yer alan “Yoksul vatandaşların yüzü gülecek” başlıklı haberde, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığıyla Afyonkarahisar Valiliği koordinasyonunda fakir kişi ve ailelere önemli miktarda maddi destek sağlandığı belirtilmektedir. Yardımların özellikle Afyonkarahisar merkez ile Dinar ve Sincanlı ilçelerinde yoğunlaştığı, buna karşılık Bayat, Evciler ve Kızılören gibi ilçelerin daha az pay aldığının altı çizilmektedir. Yazı, Ramazan ayının da etkisiyle sosyal yardım politikalarının genişletildiğini göstermektedir. Bahsedilen haber aşağıda yer almaktadır:

“Yoksul vatandaşların yüzü gülecek.

Ramazan ayı da dikkate alınarak gönderilen ödenek içerisinde en fazla payı Afyon Merkez, Dinar ve Sincanlı ilçeleri aldı. Bayat, Evciler ve Kızılören ise ödenekten en az pay alan ilçeler oldu.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan ilimizdeki fakir kişi ve aileler için toplam 23 milyar 115 milyon liralık yardım gönderildiği bildirildi. Afyon Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü’nden bu konuda yapılan açıklamada, ilimizdeki ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişi ve aileleri desteklemek.”⁸⁷

Türkeli gazetesinin 17 Ocak 1997 tarihli sayısında yer alan “Garibanı sevindirecek kampanya” başlıklı haberde, Ramazan ayı dolayısıyla başlatılan sosyal yardım kampanyaları ele alınmaktadır. Haberde, Afyonkarahisar Belediyesi’nin ihtiyaç sahibi ailelere destek olmak amacıyla geniş kapsamlı bir yardım kampanyası başlattığı belirtilmektedir. Belediye başkanı Erdal Akar tarafından iftar programında duyurulan bu kampanyanın, yardıma muhtaç vatandaşlar ile hayırseverler arasında bir köprü kurmayı hedeflediği vurgulanmaktadır. İlgili gazete haberi aşağıdaki gibidir:

“Garibanı sevindirecek kampanya.

Geçtiğimiz günlerde başlattığı birbirinden ilginç kampanyalarla takdir toplayan Afyon Belediyesi, yeni bir kampanyaya daha imza atıyor. Özellikle Ramazan ayında başlatılan kampanyanın büyük ilgi göreceği tahmin ediliyor. Yeni kampanya vatandaşlar tarafından da olumlu karşılandı.

Afyon Belediye Başkanlığı, yardıma muhtaç ailelere ulaştırmak üzere geniş çaplı bir yardım kampanyası başlatıyor.

Toplam 350 aileye Ramazan ayı dışındaki günlerde düzenli öğlen yemeği veren Afyon Belediye Başkanlığı’nın “Yardım Toplama Kampanyası’ndaki en büyük amacı yardıma muhtaç aileler ile yardım yapacak olan kişi ya da kuruluşlar arasında köprü vazifesi görmek.

Yardım Toplama Kampanyası başlattıklarını önceki gün verilen iftar yemeğinde açıklayan Belediye Başkanı Erdal Akar bu yardımların her türlü gıda, kullanılmış eşya, nakdi yardım giyecek yardımı şeklinde olabileceğini kaydetti.”⁸⁸

Türkeli gazetesinin 23 Ocak 1997 tarihli sayısında yer alan “Sandıklı’da yoksullara 2 milyarlık yardım yapıldı” başlıklı haberde, Ramazan ayı dolayısıyla yürütülen yardım faaliyetlerinin farklı bir uygulama ile sürdürüldüğü dikkat çekmektedir. Haberde, Sandıklı Belediyesi tarafından önceden

87 Türkeli, 16 Ocak 1997, s.1.

88 Türkeli, 17 Ocak 1997, s.1.

tespit edilen ihtiyaç sahiplerine yönelik yardımların, vatandaşların onurunu korumak amacıyla gece saatlerinde gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Bu kapsamda zabıta ekipleri aracılığıyla muhtaç ailelerin evlerine gidilerek nakit ve gıda yardımı yapılması, Ramazan'ın merhamet ve hassasiyet boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca yardımların geniş bir kitleye ulaştırılmasının hedeflenmesi, Ramazan döneminde sosyal dayanışmanın hem kapsam hem de yöntem açısından çeşitlendiğini göstermektedir. Bahsedilen haber aşağıdadır:

“Sandıklı’da yoksullara 2 milyarlık yardım yapıldı.

Gece yarısı Yardım

Rahmet ve bereket ayı olarak bilinen Ramazan'da yoksul kişilere yardımlar sürüyor. Afyon İl merkezinden sonra Sandıklı ilçesinde yapılan yardımlar sırasında ilginç uygulamalar dikkat çekiyor. İlçede, muhtaç vatandaşların gururu incinmemesi için zabıta ekipleri tarafından gerçekleştiriliyor.

Sandıklı Belediyesi tarafından önceden tespit edilen yoksul kişilerin evlerine gece yarısından sonra operasyon gibi gidilerek muhtaçlara 500'er bin liralık nakit ve 2 milyon liralık gıda yardımı yapılıyor.

Ramazan ayı içerisinde yaklaşık 1000 kişiye ulaşılması hedeflenen yardımların yapılmasına geceleri de devam edileceği bildirildi.”⁸⁹

Odak gazetesinin 23 Aralık 1998 tarihli sayısında yer alan “Ramazan yardımları devam ediyor” başlıklı haberde, Ramazan ayının başlamasıyla birlikte yardım faaliyetlerinin yoğunlaştığı vurgulanmaktadır. Haberde, Türk Kadını Güçlendirme Vakfı'nın Ramazan ayının ilk gününden itibaren yüzlerce ihtiyaç sahibi aileye kapsamlı gıda ve ihtiyaç yardımı başlattığı belirtilmektedir. Un, yağ, pirinç, makarna, şeker, yumurta, zeytin ve çay gibi temel gıda maddelerinin yanı sıra kumaş ve temizlik ürünlerinin de dağıtılması, yardımın geniş kapsamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca vakfın Ramazan öncesinde Afyonkarahisar'daki mahalleleri tarayarak gerçek ihtiyaç sahiplerini belirlemesi, yardımların planlı ve sistemli bir şekilde yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Bahsedilen haber aşağıdaki gibidir:

“Ramazan yardımları devam ediyor.

Mübarek Ramazan ayına girmemizle birlikte ramazan yardımları da yerlerine bulmaya başladı. Türk kadını güçlendirme vakfı da fakir ailelere gıda yardımına başladı.

Ramazan ayına girmemizle birlikte yardıma muhtaç ailelere yapılan yardımlarda yoğunluk kazandı. Türk kadını güçlendirme vakfı da ramazan ayının ilk gününden itibaren 600 aileye gıda yardımına başladı. Her aileye 5 kg sıvı yağ, 25 kg un, 1 koli yumurta, 5 kg makarna, 5 kg pirinç, 5 kg şeker, 1 adet margarin, 500 gr. deterjan, 1 kg zeytin, 1 adet tavuk, 3 m kumaş ve 1 kg çay olmak üzere 12 kalem yiyecek ve ihtiyaç maddesi yardımında bulunuyorlar.

1989 yılından bu yana her Ramazan ayında yardıma bulunan Türk Kadını Güçlendirme Vakfı yönetimi Ramazan ayından yaklaşık 15 gün önce Afyon'un tüm mahallelerini tarayarak yardıma ihtiyacı olan aileleri tespit etmeye ve Ramazan ayının ilk gününden itibaren dağıtımına başladılar. Yardım yaklaşık iki hafta boyunca devam edecek.”⁹⁰

89 Türkeli, 23 Ocak 1997, s.1.

90 Odak, 23 Aralık 1998, s.1.

SONUÇ

Kültürel mirasın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından, dinî ve millî bayramlar ile özel günlerin toplumsal bellekteki yerinin bilimsel yöntemlerle incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tür çalışmalar, yalnızca geçmişin kayıt altına alınmasına hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda kültürel sürekliliğin anlaşılmasına ve toplumsal kimliğin güçlendirilmesine de katkı sunmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan söz konusu çalışma, Afyonkarahisar'da Ramazan ayının toplumsal, kültürel ve dinî yansımalarını yerel basın aracılığıyla inceleyerek bu geleneğin şehir yaşamındaki yerini, zaman içerisinde geçirdiği dönüşümleri ve halkın bu sürece katılım biçimlerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte çalışma, geleneklerin yalnızca statik yapılardan ibaret olmadığını; aksine toplumsal değişimle birlikte şekillenen dinamik unsurlar olduğunu da görünür kılmaktadır. Yerel gazeteler ise toplumsal hafızanın inşasında üstlendikleri işlev sayesinde, söz konusu değişim ve dönüşümlerin kayıt altına alınmasında önemli bir rol oynamış; bu yönleriyle tarihsel süreçlerin izlenmesine imkân tanıyan başlıca kaynaklar arasında yer almıştır.

Bu çalışma kapsamında 1945-2000 yılları arasında yayımlanan Afyonkarahisar yerel gazete örnekleri incelenmiştir. Bu süre zarfında yayımlanan haberler, köşe yazıları ve çeşitli duyurular nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Ramazan anılarının aktarıldığı nostaljik köşe yazıları ile Ramazan aylarında gerçekleştirilen yardım kampanyalarına ilişkin haberlerin yoğunluk kazandığı tespit edilmiştir. İlgili metinlerde şehrin yapısal değişimi, biriktirilen gelenek kültürü, toplumsal dayanışma kurumlarının ve yerel yöneticilerin Ramazan ayı boyunca yürüttüğü maddi ve manevi yardım faaliyetleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. İlgili dönemde Ramazan ayının şehir üzerindeki kültürel etkisi her zaman canlılığını korumuştur. Geçmişte yoğun olarak gerçekleştirilen sohbetler, vaazlar ve oda gelenekleri gibi etkinlikler bu canlılığın sürdürülmesinde belirleyici olmuştur. Ekonomik açıdan bakıldığında ise başlangıçta sadelikten yana olan Ramazan sofralarının, ilerleyen süreçte artan refah düzeyine paralel olarak zenginleştiği görülmektedir. Zira refah seviyesindeki bu yükseliş, toplumsal hayatın her alanında etkisini hissettirmiştir. Diğer taraftan, vakıflar tarafından yürütülen yardım faaliyetleri, kapsamı her dönem daha da genişletilerek kesintisiz bir şekilde devam ettirilmiş ve dönemin bazı yerel yöneticileri de bu köklü geleneğe destek vermiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, Afyonkarahisar'daki Ramazan geleneğinin modernleşme süreciyle birlikte geçirdiği dönüşümleri yerel basın aracılığıyla belgelemeyi; bu yolla toplumsal hafıza, dinî kimlik ve kültürel süreklilik arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır. Ayrıca çalışma, ileride yapılacak araştırmalara hem yöntemsel hem de içerik açısından çok boyutlu bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA**Sürekli Yayınlar**

Afyon Karahisar Gazetesi

Afyon Zafer Gazetesi

Birlik Gazetesi

Haber Gazetesi

Kocatepe Gazetesi

Odak Gazetesi

Türkeli Gazetesi

Araştırma Eserler

Akkoyun, Turan, “Millî Mücadele’de Cephe Hududu Olarak Şuhut’taki Faaliyetler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 14/1, (1999), ss.79-100.

Anılarda Afyonkarahisar, (Haz: Muzaffer Uyan-Metinleri Haz: Özer Yılmaz [Coğrafya], Mustafa Karazeybek, Özer Küpeli, Yusuf İlgar [Tarihçe]), Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay., Ankara 2000.

Balcı, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara 2006, ss. 75-90.

Banarlı, Nihad Sami, “Yahya Kemal ve İman”, *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1959, ss. 1-33.

Cooper, Harris M., *Research Synthesis and Meta- Analyses: A Step By Step Aproach*, Sage Publications, London 2017.

Çetin, Onur, “Geçmişten Bugüne Ramazan Gelenekleri ve Geleneklerin Yaşatılarak Geleceğe Aktarılmasına Dair Öneriler”, *Türk Ekini Dergisi*, Sayı: 6, 2020, ss. 14-36.

Günay, Hacı Mehmet, “Ramazan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 34, İstanbul 2007, ss. 435-437.

Hobsbawm, Eric, *The Invention of Tradition*, ed. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Cambridge University Press, Cambridge 1983.

Kaya, Muhteber, *Tek Parti Dönemi’nde Afyonkarahisar Üzerine Bir İnceleme (1923-1946)*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2022.

Olgun, Özlem, *Ramazan Kitabı*, Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2001.

Özden, H. Ömer, “Türk Ramazan Kültürü”, A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (30), (2006). ss. 83-49.

Topbaş, Ahmet vd. *Tarihi ve Günümüz Afyonkarahisar Camileri*, Alimoğlu Grup Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

Wach, Elise, “Learning About Qualitative Document Analysis”, *IDS Practice Paper in Brief*, 13 (August 2013), ss. 1-11.

Yiğit, Halime ve Öntuğ, Murat, “XVIII. Yüzyıl’da Afyonkarahisar’daki Eğitim Kurumları, Vakıflar ve Vakıf Görevlileri (Hurufat Defterlerine Göre)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/1, (2021), ss. 139-155.

İnternet Erişimleri:

Afyondayız, Ulucami, <https://www.afyondayiz.gov.tr/sayfa-ulu-cami/>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026.

Kızıltoprak, Süleyman, “Ramazan’da Mahyaların Aydınlattığı Şehirler”, *Lacivert Dergi*, <https://www.lacivertdergi.com/dosya/2024/04/16/ramazanda-mahyalarin-aydinlattigi-sehirler/amp>, Erişim Tarihi: 09.11.2025.

Kültür Envanteri, Kurra Cami, <https://kulturenvanteri.com/yer/kurra-camii/>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, Arap Mescit Cami, <https://kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturenvanteri/arap-mescit-cami>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, Gedik Ahmet Paşa Cami, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/gedik-ahmet-pasa-camii-imaret-camii>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, Kuyulu Cami, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturenvanteri/kuyulu-cami>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, Mevlevi Cami, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/mevlevi-turbe-camii>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026,

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, Mısri Cami, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/misri-camii>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, Ot Pazarı Cami, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/kulturenvanteri/ot-pazari-cami>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı, Ulucami, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/afyonkarahisar/gezilecekyer/ulu-camii839501>, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2026.

Türkiye Yardım Sevenler Derneği Tarihçesi, Erişim: <https://www.tysd.org.tr/tarihce/>, Erişim Tarihi: 20.05.2026.